

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

K JAZYKU A STYLU UDÁLOSTÍ LET 1968-1969

V ČESKOSLOVENSKÝCH DENÍCÍCH

(RUDÉ PRÁVO, MLADÁ FRONTA, SVOBODNÉ SLOVO)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Diplomatka: Zuzana Nechvátalová

Vedoucí diplomové práce: doc. PaedDr. Bohumila Junková, CSc.

České Budějovice

2008

ANOTACE

Diplomová práce analyzuje styl a jazyk nejdůležitějších událostí z období let 1968 – 1969, které byly prezentovány v tehdejších nejvýznamnějších denících. Jedná se o události společenské, kulturní, politické, sportovní, ale i události nezařaditelné do výše jmenovaných rubrik, které patří do části „ostatní“. Texty jsou vybrány z Rudého práva, Mladé fronty a Svobodného slova. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část obsahuje charakteristiku publicistického funkčního stylu a problematiku žurnalistiky obecně a v období socialismu. Dále zachycuje souhrn nejdůležitějších událostí let 1968 a 1969. Je také zaměřena na charakteristiku výše uvedených periodik. Praktická část, a také těžiště práce, zahrnuje jazykový rozbor v rovině hláskoslovné, tvaroslovné, lexikální a syntaktické, a to na konkrétních příkladech. Pozornost je věnována především dobovým lexikálním prostředkům a nejen jejich stylovému využívání, avšak také typicky publicistickým výrazům.

ANNOTATION

My diploma thesis analyses the style and the language of the most important events between 1968 and 1969 which were published in the most important journals of that time. It deals not only with social, cultural, political and sports events but also with events which cannot be classified into any section mentioned above and which belong to the so called „other“ section. The texts are chosen from Rudé právo, Mladá fronta and Svobodné slovo. My diploma thesis is divided into a theoretical and a practical part. The theoretical part includes some characteristics of a functional style and an issue of journalism in general and also during the time of socialism. Furthermore, it describes a complete summary of the most important events between 1968 and 1969. This thesis focuses on a characteristics of journals mentioned above. The practical part which is simultaneously my focal point includes an analysis of language, especially in the field of phonetics or morphology, in the lexical and syntactic level. Everything is shown on particular examples. The attention is mainly devoted to the lexical means used at that time. However, not only their stylish usage is discussed but also typical terms of publicism are described.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „K jazyku a stylu událostí let 1968 a 1969 v československých denících Rudé právo, Mladá fronta, Svobodné slovo“ vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 30. 10. 2008

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce doc. PaDr. Bohumile Junkové, CSc. za odbornou pomoc, ochotu, trpělivost, cenné rady i připomínky při zpracování daného tématu.

OBSAH

I.	ÚVOD.....	8
II.	FUNKČNÍ STYL PUBLICISTICKÝ	
	2.1 Vymezení publicistického stylu.....	10
	2.2 Funkce publicistického stylu	11
	2.3 Jazykové projevy publicistického stylu	11
	2.4 Slohové postupy.....	12
	2.5 Publicistické žánry a útvary	13
	2.5.1 Klasifikace podle J. V. Bečky.....	13
	2.5.2 Klasifikace podle Jozefa Mistrika.....	15
	2.6 Stylová norma publicistického stylu.....	15
	2.6.1 Jazyk publicistických textů.....	16
	2.6.2 Prostředky automatizované a aktualizované.....	16
	2.6.2.1 Pojmenování automatizované	17
	2.6.2.2 Pojmenování aktualizované	18
	2.7 Kompozice publicistických textů.....	19
	2.7.1 Titulky v publicistice	20
III.	ŽURNALISTIKA	
	3.1 Pojem žurnalistika a její vymezení	21
	3.2 Stručná historie žurnalistiky	22
	3.3 Současné pojetí žurnalistiky, její úkoly a funkce	22
	3.4 Žurnalistika v období socialismu	23
	3.4.1 Principy žurnalistické tvorby v období socialismu.....	24
	3.4.2 Základní atributy žurnalistické práce.....	25
	3.4.3 Úkoly tisku v období socialismu	26
IV.	NEJDŮLEŽITĚJŠÍ UDÁLOSTI LET 1968 A 1969	27
	4.1 Rok 1968.....	27
	4.2 Rok 1969.....	32
V.	VÝZNAMNÁ PERIODIKA TEHDY A DNES.....	36
	5.1 Rudé právo	
	5.1.1 Od založení do současnosti.....	36
	5.1.2 Vnější vzhled Rudého práva v letech 1968 a 1969.....	37
	5.1.3 Obsahová stránka.....	38

5.1.4	Současná podoba deníku Právo	40
5.2	Mladá fronta	
5.2.1	Od založení do současnosti.....	41
5.2.2	Vnější vzhled Mladé fronty v letech 1968 a 1969	42
5.2.3	Obsahová stránka.....	44
5.2.4	Současná podoba Mladé fronty Dnes	44
5.3	Svobodné slovo	
5.3.1	Od založení do současnosti.....	46
5.3.2	Vnější vzhled Svobodného slova v letech 1968 a 1969.....	47
5.3.3	Obsahová stránka.....	48
VI.	JAZYKOVĚ-STYLISTICKÝ ROZBOR	
6.1	K analýze jazykového materiálu.....	50
6.2	Hláskosloví	50
6.3	Tvarosloví	51
6.4	Skladba.....	51
6.5	Slovní zásoba	53
6.5.1	Publicismy	54
6.5.2	Módní slova	54
6.5.3	Novinářská klišé	57
6.5.4	Frazeologismy a frazeologická pojmenování	59
6.5.4.1	Frazeologismy intenzifikační.....	60
6.5.4.2	Frazeologismy verbalizační	61
6.5.4.3	Frazeologismy konkretizační	65
6.5.5	Odborná pojmenování a termíny	68
6.5.6	Slova cizího původu.....	69
6.5.7	Hodnotící pojmenování.....	70
VII.	ZÁVĚR	74
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	77
	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	78

I. ÚVOD

Periodický tisk a novináři jsou obecně označováni sedmou velmocí. Jde o jejich moc a vliv na společnost. Žurnalistika je neustále se vyvíjející obor lidské činnosti, který se dynamicky rozšiřuje s ohledem na společnost. Důležitou zásadou je v dnešní době svoboda tisku. Autoři novinových textů musí dané články vytvářet s ohledem na společenskou, politickou či ekonomickou situaci, ale také je nezbytně nutné, aby ovládali spisovný jazyk a uměli správně využít jazykových prostředků při genezi textu. Ke vzniku kvalitního a dobře napsaného novinového článku je nutno znát nejen současnou situaci v různých oblastech a používat vhodné jazykové prostředky, ale novináři by měli disponovat jistou dávkou kreativity, invenčností a nadhledem.

Naše diplomová práce si vytkla za cíl charakterizovat jazykové prostředky užívané v článcích nejvýznamnějších československých deníků z let 1968 a 1969, a to Mladé fronty, Rudého práva a Svobodného slova. Práci je rozdělena do více částí. Ve druhé kapitole se zabýváme obecnou charakteristikou funkčního stylu publicistického, kdy se kromě jeho charakteristiky, funkcí, slohových postupů, žánrů a útvarů, stylové normy či kompozice, zaobíráme také rozdílem mezi pojmy „publicistika“ a „žurnalistika“. Následující kapitola se věnuje historii žurnalistiky, jejímu pojetí a především jejími úkoly a principy v období socialismu, neboť pro naši práci, která zkoumá texty z období socialistické vlády, je důležité znát tyto rysy. Ve čtvrté kapitole uvádíme soupis nejdůležitějších událostí z námi zkoumaných let, které rozdělujeme v každém roce (1968, 1969) do podskupiny politické, společenské, kulturní, sportovní a události nezařaditelné do výše uvedených podskupin zařazujeme do části „ostatní“. V další kapitole charakterizujeme periodika, s nimiž pracujeme, tzn. Rudé právo, Mladou frontu a Svobodné slovo. Popisujeme a charakterizujeme tyto noviny tak, jak se prezentovaly na konci šedesátých let ve srovnání se současností. Zabýváme se také jejich formální stránkou, vzhledem i obsahem. Uvedené kapitoly nám poskytují teoretické východisko pro vypracování stěžejní praktické části naší diplomové práce, která se zaměřuje na jazykový a stylistický rozbor různých vybraných prostředků z výše uvedených periodik.

V praktické části stručně charakterizujeme hláskosloví, tvarosloví a skladbu publicistických textů, přičemž všechny tyto oblasti musejí být důsledně spisovné, a proto není třeba věnovat se jim podrobněji. Naši pozornost tedy přesouváme k nejdůležitější oblasti jazyka v oblasti publicistiky, a to k lexiku. V rámci slovní zásoby

se zaměřujeme na publicismy, módní slova, novinářská klišé, frazeologismy, odborné pojmenování a termíny, slova cizího původu a hodnotící pojmenování. U každé skupiny uvádíme jak teoretické poznatky, tak praktické příklady, jež čerpáme z výše uvedených periodik.

Při zpracování naší práce vycházíme z řady publikací, které uvádíme v seznamu literatury. Nejvíce však vycházíme z publikací J. V. Bečky, jenž se kromě stylistiky českého jazyka zabýval také žurnalistikou a publicistikou. Pracujeme také s informacemi A. Jaklové, jež jsme získali na jejích přednáškách na pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v letním semestru roku 2007. Při genezi textu využíváme také internetu a konkrétní internetové zdroje uvádíme v seznamu literatury. Dále pracujeme s vydáním výše jmenovaných periodik z let 1968 a 1969. Současně srovnáváme vydání tehdejší doby s dnešními novinami, a to v případě Mladé fronty a Práva (Rudého práva). Svobodné slovo v současné době již nevychází.

Období konce šedesátých let, zvláště pak rok 1968, bylo velmi zásadní v historii naší země. V období totalitního režimu vládla tvrdá cenzura a o svobodě tisku jako dnes jistě mluvit nemůžeme, proto se domníváme, že bude zajímavé sledovat, jak se daná skutečnost odrazila v titulcích i člancích tehdejších periodik.

II. FUNKČNÍ STYL PUBLICISTICKÝ

2.1 VYMEZENÍ PUBLICISTICKÉHO STYLU

Pojem „publicistika“ je odvozen z latinského názvu „publicius“, který znamená veřejný nebo obecný. Publicistikou se označuje typ žurnalistické tvorby a její výsledek. Tvorba publicistů se zaměřuje na veřejnost, a proto je určena k publikování. Každý publicistický text obsahuje kromě aktuální informace také subjektivní názor jeho autora. To znamená, že informaci hodnotí a komentuje, čímž se liší publicistika od zpravodajství, které obsahuje pouze objektivní informace.

Někteří autoři stylistik se domnívají, že termíny „publicistika“ a „žurnalistika“ jsou synonymy, jiní jsou toho názoru, že je nutno oba termíny rozlišovat. E. Minářová je charakterizuje takto: „Žurnalistiku lze vymežit jako činnost v hromadných sdělovacích prostředcích (zvl. v novinách, časopisech, rozhlasu, televizi apod.), novinářství, dále také jako obor zabývající se touto činností, jindy se tím rozumí pouze denní tisk, noviny. Publicistika je často chápána také jako žurnalistika nebo spisovatelská činnost v hromadných sdělovacích prostředcích, která slouží k informaci o aktuálních otázkách a komentuje je. Výrazem publicistika můžeme pojmenovat též souhrn časopisů (určitého směru, ve vymezeném období aj.), a to včetně osob, které je píšou, redigují apod.“¹ Dále uvádí, že v české stylistice se pro činnost hromadných sdělovacích prostředků i pro příslušné texty užívá pojmenování jak publicistika, tak žurnalistika. Styl textu psané publicistiky se v jazykovědě označuje jako styl novinářský, neboli žurnalistický. Žurnalistikou rozumíme pouze texty psané, tištěné. Naproti tomu v žurnalistice je publicistika jen podtypem žurnalistiky. Řadí se do ní pak jen texty, jejichž základní funkcí není pouze informovat, ale rovněž informace komentovat a hodnotit.

J. V. Bečka (1992) řadí funkční styl publicistický do skupiny pragmatických funkčních stylů, které se zaměřují na společenský život. Komunikace pragmatických funkčních stylů může také ovlivnit chování a jednání lidí ve společnosti: „Činí tak po stránce informační, politicky a občansky výchovné, po stránce právní a společensky i pracovně organizační a též po stránce uspokojování životních potřeb.“²

¹ MINÁŘOVÁ, E. Informativní a persvazivní funkce jako konstituující faktor projevu. Funkční styl publicistický. In *Současná česká stylistika*. Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 206.

² BEČKA, J. V. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992, s. 33.

Publicistický styl se vyznačuje dynamikou, neustále se vyvíjí v souvislosti se změnami ve společnosti. E. Minářová (2003) uvádí, že vždy odpovídal době, se kterou se měnil. Není stylem izolovaným, využívá výrazových prostředků z funkčního stylu odborného, uměleckého i prostě sdělovacího.

2.2 FUNKCE PUBLICISTICKÉHO STYLU

V současném moderním světě plní publicistika jednu z nejdůležitějších forem mezilidské komunikace a její vliv na společnost stále roste. „Styl publicistický je styl masových sdělovacích prostředků s funkcí dokumentárně informativní a s funkcí občansky a politicky výchovnou, formativní (publicistickou v užším smyslu).“³ Podle E. Minářové (2003) spočívá těžiště funkčního stylu publicistického ve zpravodajských a analytických útvarech.

Nejdůležitější funkcí publicistického stylu je persvaze, která v sobě zahrnuje složku získávací, ovlivňující, přesvědčující, uvědomovací, hodnotící. Podle řady stylistů, mj. A. Jaklové, je důležité ovlivnit recipienta takovým způsobem, aby zaujal k textu předem daný postoj nebo ho podnítl k určitému jednání. Význam persvaze se stále zvyšuje. V současné době se uplatňuje ve všech mediálních žánrech. Publicistické texty sdělují příjemci určitou informaci, vzdělávají ho, informují. Autoři se v textech také zaměřují na adresátovy emoce, city a vůli. Důležitou roli často hraje i funkce zábavná.

2.3 JAZYKOVÉ PROJEVY PUBLICISTICKÉHO STYLU

Jazykové projevy stylu publicistického dělíme na dvě základní formy, a to formu psanou a mluvenou: „...publicistiku psanou (styl novinářský nebo žurnalistický), tj. např. styl periodického tisku, a publicistiku mluvenou (rozhlasová a televizní sdělení, zpravodajství, komentáře, besedy, publicistické pořady apod.). Ke sféře těchto projevů můžeme přiřadit i oblast agitace a propagandy. ... všechny projevy by měly být srozumitelné a přístupné, plynulé a přehledné, přesvědčivé, aktuální a autentické. Nezbytná je dobrá úroveň obsahová i formální.“⁴

Publicistické projevy mluvené i psané hrají významnou roli při poznání vývojových tendencí spisovného jazyka.

³ BEČKA, J. V. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992, s. 33.

⁴ KROBOTOVÁ, M. *Úvod do české stylistiky*. Olomouc: PdF UP, 2001, s. 23.

2.4 SLOHOVÉ POSTUPY

„Slohový postup je způsob jazykového sdělování určité látky, určitého obsahu v pojetí tématu projevu, popř. jeho tematických úseků, je-li projev členitý.“⁵, jak definuje slohový postup J. V. Bečka. Většina autorů stylistik pak nejčastěji vyčleňuje několik základních slohových postupů.

Postup informační se jeví jako nejjednodušší, který podává fakta ve věcných souvislostech (čas, místo) nebo formálních (abecedních) souvislostech. Není v něm obsažena subjektivita ani hodnocení, užívá se nejčastěji právě v žánrech funkčního stylu publicistického.

Postup vyprávěcí vypráví nějaký děj nebo událost. Projevuje se v něm snaha o zajímavost, upoutání recipienta, napětí. Pracuje se s dějovými prvky (retrospektivou, rámcem apod.). Užívá se v běžné komunikaci, v publicistice, v epických žánrech umělecké literatury.

Postup popisný se vyznačuje sdělením statickým, většinou se jedná o vnější zachycení nějakého postupu. Blíží se informačnímu postupu, ale rozdíl spočívá v tom, že ho charakterizuje subjektivita.

Postup výkladový vysvětluje podstatu určitých jevů. Od popisu se liší postižením vnitřních souvislostí, vztahů, následků apod.

Postup úvahový hodnotí skutečnost, vyjadřuje k ní subjektivní postoj, tzn. uvádí vlastní názory. Uvedený postup někdy samostatně nevydělujeme, ale zahrnujeme ho do postupu vyprávěcího.

Slohovým postupem rozumíme způsob podání a zpracování konkrétního tématu. K jeho vytvoření využíváme různé prostředky stylistické, jazykové, lexikální apod. O tom, jaký zvolíme slohový postup, rozhoduje řada faktorů a různých podmínek. Především rozsah informací, které chce autor předat adresátovi, či způsob, jakým mu je chce podat. Důležité je celkové pojetí informací. Musíme brát ohled na funkci a charakter daného textu. Některé slohové postupy jsou typické pro určitý funkční styl. To znamená, že například ve funkčním stylu administrativním dominuje postup informační. Co se týká funkčního stylu publicistického, zde se naopak projevuje střídání různých typů postupů, avšak žádný z nich není dominantní.

⁵ BEČKA, J. V. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992, s. 35.

2.5 PUBLICISTICKÉ ŽÁNRY A ÚTVARY

Publicistické žánry vymezujeme z hlediska žurnalistického i lingvistického. V současné době se členění na žánry zpochybňuje. Ostrá hranice mezi zpravodajstvím, beletrií, publicistikou, vzděláváním a zábavou prý neexistuje. J. V. Bečka uvádí, že: „Termín žánr je však ustálen na označení pojmu literárněvědného.“⁶ Literární dílo tvoří jednotný celek, ale například číslo novin tento celek nevytváří. Každý z článků, komentářů a jiných textů je i přes uvedení v jednom čísle novin stále samostatný. Proto se žurnalistické pojetí přiklání k označení „útvary“ nikoli „žánry“. Naproti tomu lingvistické pojetí žánry publicistiky stále prosazuje. Klasifikace jazykovědného pojetí publicistických žánrů vychází z jejich dominantních rysů, kdy se prolínají funkční styly i žánry.

Pod pojmem publicistické útvary rozumíme vyhraněný typ jazykového projevu, který je uspořádán dle jistých pravidel a vyznačuje se svými charakteristickými rysy. Při zpracování textu využívá autor různých slohových postupů, kterými se odlišují jednotlivé slohové útvary.

Klasifikace žánrů a útvarů funkčního stylu publicistického se často u jednotlivých autorů liší. Ve své práci uvádíme rozdělení podle J. V. Bečky a J. Mistríka.

2.5.1 KLASIFIKACE PODLE J. V. BEČKY:⁷

I. útvary informační

Cílem je informovat čtenáře o obecných událostech ze společnosti, politiky, hospodářství, kultury, sportu, vědě. Plní úlohu zpravodajskou, naučnou, vzdělávací. Informace jsou sdělovány stručně, jasně, jednoduše. V podstatě se konstatuje nějaká skutečnost. Fakta jsou podávána objektivně bez hodnocení, názoru či osobního dojmu.

1. zpravodajské útvary: základním útvarem je zpráva, která se vyznačuje dokumentarností, což znamená, že příjemce ji přijímá jako pravdivou. Dalším znakem je aktuálnost časová, místní i aktuálnost osob. Zpráva nemá nadčasovou platnost. Kromě těchto znaků musí být zpráva objektivní, tj. nejsou v ní zastoupeny autorovy názory, takže se u sloves i zájmen neužívá 1. osoba čísla jednotného. Dalším znakem

⁶ BEČKA, J. V. *Sloh žurnalistiky*. Ostrava: Novinář, 1986, s. 86.

⁷ BEČKA, J. V. *Sloh žurnalistiky*. Ostrava: Novinář, 1986, s. 86 – 232.

je neexpresivnost, která znamená, že autor při psaní zprávy zcela vynechává vyjádření jakéhokoli citu.

2. naučné útvary: texty informují čtenáře o aktualitách z oblasti vědy, o objevech, vývoji a aplikaci vědeckého poznání. Stejně jako zpravodajské útvary jsou stručné a jasné, ale požadavek aktuálnosti neplatí stoprocentně. Řadíme k nim především naučné články s vědeckou tematikou nebo encyklopedické zprávy.

II. útvary úvahové

Přístupují jinak ke skutečnosti. Uvažují o ni pomocí rozumu nebo citu. V těchto útvarech se vždy vychází z hodnocení skutečnosti, a to především negativního. Základním útvarem je úvaha, která se objevuje prakticky ve všech funkčních stylech, ačkoli má pokaždé poněkud jiný ráz. V denním tisku se vyskytují hlavně úvahové úvodníky, obsáhlé úvahové články, kratší úvahy jako komentáře, poznámky či glosy, kritiky, recenze, úhel pohledu, názory, sloupek.

III. styly nepublicistické na stránkách denního tisku

Do této skupiny J. V. Bečka zařazuje především styl normativní, jehož úkolem je řídit jednání osob ve společnosti. Patří sem například texty zákonů, vyhlášky úřadů nebo oficiální projevy státníků. Dále je tu zařazen styl odborný, který zahrnuje odborné naučné články, jež konkrétní téma široce rozvádějí. Okrajovou součástí nepublicistických stylů tvoří také sloh získávací, to znamená inzerce nebo propagační literatura, kterou netvoří přímo novináři. Denní tisk je pouze zprostředkovává. V novinách se objevují i texty umělecké, takže je v publicistických textech zastoupen i styl umělecký. Kromě těchto stylů se v tisku vyskytují i další rozmanité útvary, které jsou nezařaditelné do skupin, například anekdoty, křížovky, rébusy apod.

IV. útvary beletrizované

J. V. Bečka zastává názor, že beletrizované útvary vnášejí do novin jakési odlehčení, dějovost a živost. Není omezena autorova subjektivita, výraz, ani názor. Užívají lidovějších výrazů, hovorovou, dokonce i obecnou češtinu. Mezi typické beletrizované útvary můžeme zahrnout například fejeton, soudničku, sloupek, kurzívu, reportáž či cestopisné články.

2.5.2 KLASIFIKACE PODLE JOZEFA MISTRÍKA:⁸

Lze uvést klasifikaci Jozefa Mistríka, a to proto, že je rozdílná při srovnání s klasifikací dle J. V. Bečky.

I. zpravodajské žánry

V podstatě se jedná o klasické zpravodajství a také o informační útvary s rysy reklamními nebo propagačními, kam mimo jiné zařazuje útvary jako zprávu, komuniké, inzerát, plakát nebo referát.

II. analytické žánry

Do analytických žánrů řadí útvary jako úvodník, komentář, glosu, ale také recenzi, kritiku, diskusi, polemiku nebo debatu.

III. beletristické žánry

Uvedená skupina zahrnuje především fejeton, črtu, reportáž a sloupek. Tyto projevy mohou vykazovat podobnost s útvary uměleckými.

V denním tisku nalezneme všechny výše uvedené útvary. Některé jsou zastoupeny více, jiné méně.

2.6 STYLOVÁ NORMA PUBLICISTICKÉHO STYLU

Stylové normy publicistického stylu nejsou jednotné, vnitřně jsou naopak bohatě diferencované. Různorodost stylových norem vyplývá z odlišnosti žánrů i útvarů. Dalším hlediskem je jistá specifická mluvená a psaná formy. Můžeme říci, že pro všechny normy je charakteristické využívání stylově protikladných výrazových prostředků, tzn. hovorové prostředky proti knižním, pojmové proti emocionálním, odborné proti uměleckým, automatizované proti aktualizovaným. Dále je typické využívání ryze českých slov a naopak internacionalismů či slov přejatých.

Protože publicistický text vzniká velmi rychle, s ohledem na jeho aktuálnost, je možná co nejmenší, tj. minimální, příprava. Přesto jsou na něj při jeho genezi kladeny vysoké nároky, což znamená, že musí být dodržena určitá obsahová a formální úroveň. K tomu, aby se práce autorům co nejvíce usnadnila, slouží modelovost způsobu vyjad-

⁸ MISTRÍK, J. *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989, s. 468.

řování: „Modelový charakter má už kompozice jednotlivých čísel novin, rozsah a sled rubrik umístěných v tisku, v rozhlasu a televizi pravidelný sled informací z domova i ze světa apod.“⁹ Určitý model, vzorec je jednodušší nejen pro autory, ale také pro čtenáře, protože se snadněji orientují v textu.

2.6.1 JAZYK PUBLICISTICKÝCH TEXTŮ

Jazyk publicistiky má být spisovný, avšak ke specifiku publicistických textů patří také nespisovná vrstva slovní zásoby. Především se užívají výrazy obecně-české, slangové a profesní. Slouží hlavně k dosažení větší autentičnosti textu. Nespisovné výrazy se objevují především v mluvené publicistice, v psaných textech se pak nejčastěji využívají ve sportovních rubrikách, kdy slouží například k předstírání spontánnosti (přeřeknutí, opakování atd.).

Publicistika používá široké spektrum jazykových prostředků, které se neustále proměňují jako společnost sama: „S podmínkami společenského vývoje je těsně spjat zejména styl publicistický. Sloh novin a politických periodik věrně a plně odráží politickou stránkou společenského vývoje. Dnešní sloh novin je odlišný od slohu novin dřívějších dob... Se společenskými podmínkami doby je těsně spjat i jazyk hovorový.“¹⁰ Publicistika se musí přizpůsobovat politickému systému dané doby, vývoji v oblasti vědy, techniky či přírodních věd. To jen dokazuje, že publicistika je velmi dynamická a neustále se vyvíjí.

Příznakové výrazové prostředky psané i mluvené publicistiky můžeme rozdělit do dvou základních skupin, a to na prostředky automatizované a aktualizované.

2.6.2 PROSTŘEDKY AUTOMATIZOVANÉ A AKTUALIZOVANÉ

J. V. Bečka ve svém Úvodu do české stylistiky vysvětluje, co znamená pojmenování automatizované a aktualizované: „Pojmenování může být v jazyce ustálené, běžné, obvyklé. Říkáme mu lexikální nebo též zautomatizované, zmechanizované. Pojmenování však může také být nové, neobvyklé, může vystihovat představu v osobitěm pojetí autorově a jen pro daný konkrétní případ. Takové pojmenování

⁹ KROBOTOVÁ, M. *Úvod do české stylistiky*. Olomouc: PdF UP, 2001, s. 23.

¹⁰ BEČKA, J. V. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992, s. 38.

se nazývá aktualizované.¹¹ Dále se zmiňuje o tom, že se oba druhy pojmenování od sebe velmi liší, což má význam právě pro stylistiku. Jeho rozdělení prostředků na automatizované a aktualizované vyplývá také ze snahy jazyka o úspornost a z volby vhodného výrazu.

Obecně lze říci, že čím rychleji a jasněji chceme sdělit nějakou informaci, tím více se v projevu uplatňuje automatizace, tzn. projev je více standardizován. Pokud však toužíme po tom, aby náš projev byl působivý, musí se v něm uplatňovat aktualizace, tzn. projev je pak méně standardizován.

2.6.2.1 POJMENOVÁNÍ AUTOMATIZOVANÉ

„Automatizací rozumíme takové užívání jazykových prostředků, a to buď izolovaných, a nebo vzájemně spojovaných, jaké je obvyklé pro určitý úkol vyjádření, totiž takové, že výraz sám nebudí pozornost, vyjádření po stránce formy jazykové se děje a je přijímáno jako konvenční a chce být „srozumitelné“ již jako součást jazykového systému a nikoliv teprve doplněním v konkrétním jazykovém projevu ze situace a souvislosti.“¹² Takto automatizaci definoval již před více než sedmdesáti lety Bohuslav Havránek. Podobně charakterizuje automatizaci také J. Hubáček: „Automatizací se rozumí užívání stejných prostředků ve stejných komunikačních situacích; účastníky komunikace jsou chápány jako očekávané, konvenční, (svou formou nevzbuzují pozornost, např. stereotypní začátky některých zpráv a oznámení, informace o počasí, o odběru plynu a elektřiny apod.).“¹³ Podle J. V. Bečky je automatizované pojmenování ekonomičtější, protože je obecně známé a usnadňuje formulaci myšlenek, pohotovost vyjadřování a také jeho srozumitelnost. Automatizace nejlépe vyhovuje funkčnímu stylu odbornému, kde je naprosto nezbytné, aby jakýkoli termín byl přesný a jednoznačný. Kromě toho je také automatizace příznačná pro funkční styl publicistický, a to především v denním zpravodajství, kde se často užívají tzv. novinářská slova a klišé. Proti výhodám automatizace jako jsou jasnost, ekonomičnost, srozumitelnost apod., stojí také určité nevýhody, například to, že automatizovanému pojmenování chybí překvapivost a působivost. Uvedených výrazů se používá méně ve funkčním stylu uměleckém, kde je právě působivost jedním z nejdůležitějších rysů.

¹¹ BEČKA, J. V. *Úvod do české stylistiky*. Praha: Nakladatelství ing. Roberta Mikuty, 1948, s. 27 – 28.

¹² HAVRÁNEK, B. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, 1932, s. 53 – 54.

¹³ HUBÁČEK, J. *Úvod do stylistiky českého jazyka*. Ostrava: PF BU, 1985, s. 35.

M. Jelínek¹⁴ uvádí, že automatizované prostředky se vyskytují ve všech gramatických rovinách, včetně roviny lexikální. Podle něj je v rovině fonetické ustálena výslovnost hlásek a hláskových skupin, slovní přízvuk, větný přízvuk i větná intonace. Morfologické prostředky jsou silně automatizované, ačkoli díky vývoji existuje mnoho dublet. Co se týká slovtvorby, tak i zde jsou v jazykovém povědomí každého z nás automatizovány určité slovtvorné modely. V syntaktické rovině klesá automatizace od větných členů až po texty. V případech anakolutů nebo zeugmat si můžeme dobře uvědomit odchylky od automatizace, např. *s dalšími událostmi, které jsou důležité pro další postup, promluví později*. Projevuje se zde odchylka od automatizované vazby *promluvit o něčem*. V oblasti lexikální se automatizace projevuje tak, že slovo získává stálou zvukovou nebo grafickou podobu a je tvořeno podle ustáleného slovtvorného modelu.

2.6.2.2 POJMENOVÁNÍ AKTUALIZOVANÉ

„Aktualizací naopak rozumíme užití jazykových prostředků takovým způsobem, že samo budí pozornost a je přijímáno jako neobvyklé, jako zbavené automatizace, disautomatizované, např. živá básnická metafora (na rozdíl od lexikalizované, která je automatizovaná).“¹⁵ Pojem aktualizace vysvětlil stejně jako pojem automatizace Bohuslav Havránek. Podle J. Hubáčka¹⁶ se aktualizací rozumí užívání jazykových prostředků, které jsou nové, nečekané, neotřelé, čímž aktivizují pozornost a vnímání adresáta.

Při aktualizaci hraje důležitou roli osobní a osobitý výběr výrazových prostředků, který záleží na autorovi textu. J. V. Bečka je toho názoru, že se aktualizace projevuje také v řečových prostředcích, např. v intonaci nebo v modulaci hlasu. Aktualizovat lze i výraz automatizovaný, a to v případě, že je zasazen do nové či neobvyklé souvislosti.

M. Jelínek¹⁷ zastává názor, že aktualizace vzniká tak, že se záměrně odchýlí od standardního vyjadřování a autor jí sleduje nějaký zvláštní cíl. Aktualizovány mohou

¹⁴ JELÍNEK, M. Konkurenty automatizované a aktualizované. In *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 767 – 768.

¹⁵ HAVRÁNEK, B. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, 1932, s. 53 – 54.

¹⁶ HUBÁČEK, J. *Úvod do stylistiky českého jazyka*. Ostrava: PF BU, 1985, s. 36.

¹⁷ JELÍNEK, M. Konkurenty automatizované a aktualizované. In *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 769 – 771.

být stejně jako automatizovány prvky všech gramatických oblastí jazyka. Ve fonetice můžeme aktualizace dosáhnout libozvučností či nelibozvučností. Systém morfologický však aktualizacím příliš nepřeje. Naproti tomu ve slovtvorné soustavě se aktualizace využívá poměrně často, a to především ve funkčním stylu uměleckém. V syntaktické oblasti můžeme aktualizace dosáhnout archaizací schémat, např. záporovým genitivem (*neviděla jsem jediného světýlka*), dále použitím asyndetického nebo naopak polysyndetického spojování členů věty i vět samotných.

B. Junková¹⁸ ve svém příspěvku na olomoucké konferenci *Spisovná čeština a jazyková kultura* rozděluje aktualizované prostředky do několika skupin:

I. nová obrazná pojmenování: jedná se často o metafory (např. *praní špinavých peněz, Amerika se diví, úřad už myslí jinak* atd.)

II. frazeologismy a obraty z lidové frazeologie (různá přísloví, rčení, pořekadla, často s drobnými obměnami, např. *nechceme malovat věci narůžovo, není kouře bez síry, hází jim klacky pod nohy, ODS vykopala válečnou sekeru* atd.)

III. prostředky kondenzační – zde je nezastupitelná role shodného přívlastku, nahrazujícího často vedlejší větu (*inflační vajíčka, rozpočtová válka, špinavé peníze*)

Aktualizace v publicistice je poměrně častá, a to především v různých nadpisech, titulcích, podtitulcích, mezititulcích.

2.7 KOMPOZICE PUBLICISTICKÝCH TEXTŮ

Kompozice textů je nejednoznačná. Ve všech žánrech a druzích publicistiky se užívají prostředky verbální i neverbální. Jak mluvené, tak psané publicistické texty obsahují často také velké množství různých materiálů, jako jsou kupříkladu přílohy, obrázky, fotografie, ilustrace, grafy nebo tabulky. V mluvených textech jsou užívány také prostředky paralingvální a extralingvální. Všechny výše uvedené prostředky jsou významné pro plnění persvazivní funkce publicistiky. Důležitou roli přitom hrají také titulky, o čemž se zmiňujeme v následující podkapitole.

Rozlišujeme dva druhy členění textů, a to horizontální a vertikální. Horizontální členění zahrnuje titulkové komplexy (titulky, podtitulky, mezititulky), rámcové složky

¹⁸ JUNKOVÁ, B. Jazykové aktualizace a automatizace v současné publicistice. In *Spisovná čeština a jazyková kultura. Sborník z olomoucké konference pořádané ve dnech 23. – 27. 8. 1993*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995, díl druhý, s. 226 – 229.

textů (lead, perex nebo úvod, závěr) a vnitřní složky (oddíly, kapitoly, odstavce, přílohy). Vertikální členění v sobě obsahuje složitost větných celků, redakční text a přímou řeč, posloupnost a vzájemnou návaznost témat.

2.7.1 TITULKY V PUBLICISTICE

Titulky v první řadě informují čtenáře o tom, co bude v textu následovat: „Titulek někdy přímo odkazuje na obsah příspěvku, ale často jen naznačuje výrazem povšechným širokého významu.“¹⁹ Dále mají upoutat adresátovu pozornost: „Z toho vyplývá pro novináře úkol volit takové titulky, které upoutají čtenářovu pozornost, budí jeho zájem, a tím mohou působit na jeho mínění, získávat ho, přesvědčovat.“²⁰

Pozornost u čtenáře se vzbudí například pomocí grafické úpravy, tzn. různými druhy písma, kurzívou, tučným písmem, velikostí písma. Řada stylistů, včetně A. Jaklové²¹, klasifikuje titulky v publicistice do několika skupin:

I.

krátké (maximálně 4 slova): *Vsetín před Pardubicemi.*

dlouhé: *Po devátém kole vede Vsetín před Pardubicemi.*

II.

statické (nemají sloveso ve tvaru určitém): *Vsetín do čela.*

dynamické (mají sloveso ve tvaru určitém): *Vsetín se probojoval do čela tabulky.*

III.

obecné: *V Čechách byli lepší Moravané.*

konkrétní: *Po velkém vypětí vyhrává Vsetín v Praze 4:2.*

IV.

věcné: *Vsetín zvítězil nad Prahou.*

obrazné: *Valašská slivovice oslazená českým perníkem.*

V.

tematické (východisko): *Jak se dařilo Vsetínu.*

rematické (jádro): *Vrátili se jako vítězové.*

tematicko-rematické: *Vsetín si z Pardubic přivezl vítězství.*

¹⁹ BEČKA, J. V. *Sloh žurnalistiky*. Ostrava: Novinář. 1986, s. 233.

²⁰ Tamtéž.

²¹ JAKLOVÁ, A. *Stylistika – přednášky*. České Budějovice: PF JCU, 20. 3. 2007.

III. ŽURNALISTIKA

3.1 POJEM ŽURNALISTIKA A JEJÍ VYMEZENÍ

Pro to, co se skrývá pod pojmem žurnalistika, neexistuje jednoznačná odpověď, ba naopak se nám nabízí definic několik. Z důvodu, že teorie publicistického funkčního stylu, respektive žurnalistiky, je dosti rozkolísaná, a protože se žurnalistika neustále proměňuje a posouvá kupředu. Jako jeden z mnoha definuje žurnalistiku také J. Bartošek: „Žurnalistika (novinářství, žurnalismus, journalismus, le journalisme, journalism, publishing, Publicistik) je sbírání, zpracování a distribuce žurnalistických sdělení (textů, komunikátů) v žurnalistických celcích určených veřejným příjemcům (recipientům, veřejnosti, publiku, audienci).“²²

Pro srovnání uvádím další možné vysvětlení pojmu žurnalistika, který je uveden v internetové encyklopedii Wikipedia: „Žurnalistika popisuje novinářské povolání i produkty této činnosti, které přinášejí informace o aktuálním společenském dění a poskytují komentáře, názory, souvislosti.“²³

Jasnější než vysvětlení pojmu je jeho původ. Termín žurnalistika je odvozen z francouzštiny, od slova le journalisme. Vladimír Hudec se však zaobírá také původem samotným: „...původ slova je dávný, rozvíjí tradici starořímských „novin“ Acta diurna. Adverbium diurnus –a –um označovalo to, co se děje každodenně. To se právě ozývá ve francouzském pojmenování le journal = deník, noviny, časopis, le journaliste = novinář, le journalisme = novinářství, žurnalistika. Obdobně se původní latinské diurnus vtělilo v moderní italštině do giornale = deník, noviny, giornalista = novinář, giornalismo = novinářství, denní tisk apod. Vlivem angličtiny a jejího označení novinářství journalism pronikl do mnoha jazyků termín mající v češtině znění žurnalistus.“²⁴

²² BARTOŠEK, J. *Úvod do žurnalistiky*. Olomouc: FF UP, 1997.

²³ kolektiv autorů: *Žurnalistika* [online]. Praha, 2000 (poslední revize 10.8. 2008), [citováno 30. října 2008]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDurnalistika>

²⁴ HUDEC, V. *Úvod do teorie žurnalistiky*. Praha: Novinář, 1989, s. 59 – 60.

3.2 STRUČNÁ HISTORIE ŽURNALISTIKY

Rozvoj žurnalistiky můžeme datovat na počátek novověku, tj. do doby, kdy kvetly zámožské objevy i obchod. V té době významně vzrostl význam informace. Lidé si informace potřebovali sdělovat, vyměňovat a museli s nimi také umět nakládat podle potřeby. Bez nich by obchod ani objevy byly k ničemu. Bohatí lidé si najímali své dopisovatele, kteří jim posílali zprávy formou dopisů. Můžeme je považovat za zrod žurnalistiky. Další vývoj v dané oblasti se projevil především po zavedení knihtisku v patnáctém století, protože díky němu se mohly zprávy šířit masivně a rychle. Zpráva se tehdy stala prodejním artiklem. Zlomovým obdobím ve vývoji žurnalistiky je sedmnácté století, kdy začaly noviny vycházet v mnoha evropských městech. Internetová encyklopedie Wikipedie²⁵ označuje jako „zlatý věk žurnalistiky“ devatenácté a dvacáté století. V té době se rozvíjela a hned poté uplatnila myšlenka „práva na informaci“. Došlo také k diferenciaci uvnitř samotné žurnalistiky na oblasti podle odvětví, kterými se zabývá, tzn. sport, politika, společnost, kultura, zábava, ekonomika apod.

Německý odborník na žurnalistiku Dieter Paul Baumert²⁶ rozlišuje v rámci historického vývoji žurnalistiky čtyři základní etapy:

1. období prežurnalistické (asi do roku 1500)
2. období dopisovatelské žurnalistiky (asi od 16. století do poloviny 18. století)
3. období spisovatelské žurnalistiky (asi od poloviny 18. století do poloviny 19. století)
4. období redakční žurnalistiky (asi od poloviny 19. století do dnešní doby).

3.3 SOUČASNÉ POJETÍ ŽURNALISTIKY, JEJÍ FUNKCE A ÚKOLY

Žurnalistiku v současném pojetí můžeme charakterizovat jako specifickou profesní činnost, která může být provozována jako svobodná, ale také v zaměstnaneckém poměru s určitou mediální organizací. Tato činnost v sobě podle Ireny Reifové²⁷ zahrnuje pravidelný a soustavný sběr, třídění, publikování aktuálních informací časové pova-

²⁵ kolektiv autorů: *Žurnalistika* [online]. Praha, 2000 (poslední revize 10 .8. 2008), [citováno 30. října 2008]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDurnalistika>

²⁶ BAUMERT, D. P. *Die Entstehung des deutschen Journalismus. Eine sozialgeschicht-liche Studie.* München, Berlin: Duncker & Humblot, 1928.

²⁷ REIFOVÁ, I. *Slovník mediální komunikace.* Praha: Portál, 2004.

hy. Tato sdělení se rozdělují podle oblastí, do kterých tematicky spadají, tzn. do politické oblasti, ekonomické, kulturní, společenské, sportovní apod.

Jde v podstatě o zpravodajství, ale také sem může patřit nadčasová tvorba, jež spočívá ve srozumitelném výkladu něčeho známého – publicistika.

Žurnalistika se váže na média všech typů a druhů, tzn. film, tisk, rozhlas, televizi, internet. Masmédia jsou veřejná a zprostředkovávají výsledky práce žurnalistiky veřejnosti. I. Reifová (2004) rozlišuje dva typy vztahů žurnalistiky k veřejnosti - informování a reprezentování: „veřejnost informuje, tj. zajišťuje předání relevantních, vyvážených a nestranných informací; veřejnost reprezentuje, tj. žurnalistická produkce adekvátně nebo neadekvátně zaznamenává rozložení hlasů, názorů, přesvědčení, ideologií, hodnotových systémů ve společnosti.“²⁸

V demokratických politických systémech slouží žurnalistika k rozvoji veřejné sféry a také k upevnování demokracie. K tradičním funkcím žurnalistiky patří tlumočení veřejného mínění, informovanost a služba veřejnosti (podávat pravdivé a nestranné informace, ochrana lidských práv a občanských svobod, kontrola ve vztahu k institucím a nositelům moci (popsaná funkce se také nazývá watch-dog role, tzn. role hlídacího psa). K těmto funkcím se v současné době připojila ještě funkce zábavná. Mezi nejdůležitější znaky žurnalistiky z hlediska masových médií patří nezávislost, nezájatost, odstup, aktuálnost, pravdivost, pravidelná periodicita, dostupnost a jiné. Žurnalistika plní důležitou roli v každé zemi, a to nejen v zemích demokratického zřízení. Avšak funkce žurnalistiky, nebo její úlohy, jsou jiné (viz. podkapitola 3.4).

Žurnalistika je základní složkou hromadných sdělovacích prostředků. Řadíme ji do oblasti masové komunikace. Komunikace spočívá ve vzájemné interakci mezi účastníky (mluvčím a příjemcem) komunikačního aktu, a proto patří žurnalistika do oblasti sociální komunikace.

3.4 ŽURNALISTIKA V OBDOBÍ SOCIALISMU

Diplomová práce si klade za cíl prozkoumat a popsat jazyk a styl událostí, zachycených v novinových článcích nejvýznamnějších periodik let 1968 a 1969. Z historického hlediska jsou pro vymezené roky charakteristická období socialismu a absolutní vlády komunistické strany. Podstata i funkce žurnalistiky se v tehdejší době značně liší

²⁸ REIFOVÁ, I. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004.

od současného pojetí, protože žurnalistika sloužila jako jeden z nástrojů státní moci. Veškerá její produkce a tvorba podléhala přísným pravidlům, panující tvrdé cenzury ze strany vládní moci. Trvala od roku 1948 do roku 1989. Cenzurou byla zasažena veškerá oficiálně vycházející literatura, tzn. odborná, naučná, umělecká, ale také žurnalistické texty. V žurnalistice se podle našeho názoru projevila cenzura nejsilněji, protože noviny jsou nejvíce dostupné všem občanům. Tudíž zde mohla ruka komunismu „řádit“ nejvíce. Řada deníků byla často přímou propagandou vládní moci, jak se odráželo i v názvech jednotlivých periodik, např. *Rudé právo - Orgán ústředního výboru Komunistické strany Československa*, *Svobodné slovo – List Československé strany socialistické – nositel Řádu práce*.

3.4.1 PRINCIPY ŽURNALISTICKÉ TVORBY V OBDOBÍ SOCIALISMU

V době, kdy v naší zemi vládla komunistická strana, se žurnalistika řídila marxisticko-leninskými principy. Lze říci, že v daném období prakticky neexistovala svoboda slova, protože vše bylo cenzurováno. Hlavní principy žurnalistické tvorby za dob socialismu shrnul např. Jan Barták.²⁹

1. princip třídnosti, stranickosti: vyjádření světového názoru dělnické třídy a politiky. Stranickost se projevuje v neustálém naplňování marxisticko-leninské ideologie, v propagandě jsou na prvním místě taktické úkoly, jež byly zformulovány na sjezdech komunistické strany apod. Daný princip zaručuje, že se do médií dostanou vždy pouze informace objektivní, pravdivé.

2. princip politického výběru informací: realizuje se v procesu tvorby informace, ve formách šíření informace. Informace se vybírají dle zájmů dělnické třídy a zájmů socialistické společnosti.

3. princip angažovaného výkladu faktů: objasňuje praktický význam faktů s ohledem na obecné a historické jevy.

Podle J. Bartáka³⁰ se z principu stranickosti a ideovosti vyvozuje požadavek vědeckosti a pravdivosti, se kterými se přistupuje ke skutečnostem, jež jsou sice formulovány subjektivně, ale odrážejí objektivní skutečnost, prověřenou v praxi dělnické třídy. Základem výše uvedených zásad je historický přístup ke skutečnosti, sepětí se životem, prací občanů naší země. Důležité je vždy vybrat hlavní článek, který před-

²⁹ BARTÁK, J. *Metodika a metody žurnalistické práce*. Praha: FF UK, 1988, s. 5.

³⁰ Tamtéž, s. 7.

stavuje klíč k řešení daného problému. Tehdy nebylo příliš možné zabývat se maličkostmi, kterými jsou dnešní média víceméně přehlcena. V podstatě jde o politický výběr informací, které jsou poté angažovaně žurnalisticky ztvárněny.

Žurnalistika se v šedesátých letech orientovala na relativně trvalé zájmy dělnické třídy, nikoliv na individuální zájmy. „To je zdrojem její masovosti a lidovosti, odrazem pochopení úlohy lidových mas v dějinách. Kritériem reálnosti KSCŽ je vztah lidových mas k této politice, zprostředkovaně pak k prostředkům masové informace a propagandy, které přispívají k jejímu masovému šíření a realizaci.“³¹

J. Barták³² dále zmiňuje, že při práci v žurnalistice je zapotřebí vycházet z reality, všechno obecné vysvětlovat na konkrétních příkladech a nezaměňovat fikci se skutečností. Je zárukou pravdivosti. Žurnalistika, která respektuje popsané zásady, se může stát nástrojem společenského poznání či formování lidí podle ideologie.

3.4.2 ZÁKLADNÍ ATRIBUTY ŽURNALISTICKÉ PRÁCE

Cílem každé žurnalistické práce je najít, vytrýdit, zhodnotit, zformulovat, zprostředkovat nějakou informaci. K dosažení dílčích úkolů lze využít řadu metod. Avšak k tomu, aby bylo úspěšně cíle dosaženo, nestačí pouze použít správné metody, ale důležité je především respektovat základní atributy žurnalistické práce.

J. Barták³²⁾ je dělí následovně:

- aktuálnost – zaměření na současnost a hodnocení starších událostí s ohledem na přítomnost
- univerzálnost – zaměření na širokou společnost
- dokumentárnost – uvedení konkrétních, snadno ověřitelných, faktů
- angažovanost – stranickost a výběr informací podle ideologie a politických záměrů vydavatele
- publicita – dialog se společností
- multiplicita – masové šíření prostřednictvím médií
- periodicitu a kontinuitu – sledování vývoje aktuální společenské skutečnosti
- operativnost - uspokojení potřeby veřejnosti dozvědět se aktuální informace stručně a s co nejmenší časovou prodlevou
- institucionálnost – žurnalistika jako ideově politická instituce spjatá se zájmy tříd

³¹ BARTÁK, J. *Metodika a metody žurnalistické práce*. Praha: FF UK, 1988, s. 7.

³² BARTÁK, J. *Metodika a metody žurnalistické práce*. Praha: FF UK, 1986. s. 37.

- jednotnost ideově výchovného působení

3.4.3 ÚKOLY TISKU V OBDOBÍ SOCIALISMU

J. V. Bečka³³ ve svém textu, který se nazývá *Jazyk a styl novin*, říká, že úkolem denního tisku je nejen informovat, ale také formovat. V novinách si čtenář vybírá především informace, které chce nebo potřebuje vědět. Kromě nich však noviny obsahují také taková sdělení, která čtenář nutně vědět nemusí, ale mohl by je znát. Noviny formují adresáta v tom, jaký postoj má k určité věci zaujmout, např. postoj k politické scéně, vědeckému objevu, technickému rozvoji apod. To znamená, že novinářský styl se zaměřuje na dva základní slohové postupy, a to postup informační a postup úvahový. V informačním postupu je látka sdělena pouze v základních a stručných rysech. Pomocí úvahového slohu autor textu určitý jev hodnotí, staví se k němu a vyvozuje závěry. Základní ráz novin určují znaky jako aktuálnost a široké masové zaměření.

Kromě denního tisku vycházely v době socialismu také periodické časopisy (týdeník, čtrnáctideník, měsíčník). Oproti dnešní době, kdy vychází mimo jiné i zábavné a bulvární časopisy, plné různých „drbů“, v době socialismu vycházely prakticky jen časopisy, které sledovaly politické, kulturní a naučné jevy. Spíše než informace hraje důležitou roli formování. Základním cílem periodik je vychovávat a naučit. Aktuálnost sice stále přetrvává, avšak její časový rozsah se rozšiřuje na týdny, měsíce i delší dobu. I tehdy samozřejmě existovaly časopisy blíže specializované pro určité typy lidí, např. pro ženy, mládež, pionýry apod.

³³ BEČKA, J. *Jazyk a styl novin*. Praha: Vydavatelství Novinář, 1973, s. 7–9.

IV. NEJDŮLEŽITĚJŠÍ UDÁLOSTI LET 1968 A 1969

Ve čtvrté kapitole uvedeme přehled nejdůležitějších událostí z námi zkoumaných let. Diplomová práce si klade za cíl prozkoumat jazyk a styl událostí z výše uvedených let v československých denících, proto jsou i informace v následujícím přehledu vybrány s tímto ohledem. To znamená, že převažují události z domácí scény. Pokud se v tehdejším tisku objevily informace ze zahraničí, pak tomu bylo pouze v případech, kdy se jednalo o velmi důležitou informaci, a nebo o informaci, jež byla důležitá pro náš stát. Při zpracování této části diplomové práce jsme vycházeli především z novinových článků námi prostudovaných deníků Rudé právo, Mladá fronta a Svobodné slovo. Dále jsme využili také publikací Data českých dějin, Kronika českých zemí a Kronika 20. století, jež uvádíme v seznamu literatury.

Aby byl soupis událostí přehledný, přistoupili jsme k jejich dělení do pěti skupin, přičemž první čtyři (politika, společnost, kultura, sport) považujeme za základní. V páté skupině, která je označena jako ostatní, jsou zahrnuty takové události, u kterých soudíme, že je nelze zařadit do žádné ze skupin. Záleží však také na úhlu pohledu. Některé události je možno zařadit do více skupin, např. do společenské a zároveň do politické. V některých případech je ale zařazení sporné, proto se vynasnažíme, aby všechny údaje byly zařazené co nejpřesněji.

4.1 ROK 1968

Politika

Proběhla druhá část zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa (dále jen ÚV KSČ), jehož první část proběhla v prosinci roku 1967. Zde vyvrcholila krize ve vedení strany i celé vlády tím, že byl odvolán Antonín Novotný z funkce prvního tajemníka výboru. Jeho místo bylo poté obsazeno Alexandrem Duběčkem. Tímto krokem začalo tzv. pražské jaro, které se chápe jako období politického uvolnění v Československu. Začalo 5. 1. 1968 a trvalo do 21. 8. téhož roku, kdy vojáci armády Varšavské smlouvy v čele se Sovětským svazem vstoupili do Československa, aby zastavily započaté reformy (Vpád vojsk Varšavské smlouvy). Internetová encyklopedie Wikipedie vysvětluje vznik termínu takto: „Pražské jaro“ byl vytvořen západními médii poté, co se o této události dozvěděl celý svět, a později byl používán i v Česko-

slovensku. Je to odkaz k termínu „Jaro Národů“, což je umělecký název daný revolučním roku 1848.“³⁴

Poslanec a tajemník Komunistické strany Československa (dále KSČ), generál J. Šejn uprchl kvůli stíhání pro rozkrádání socialistického majetku za hranice.

V březnu na shromáždění poradního sboru Varšavské smlouvy, jenž se sešel v Sofii, byla vyslovena obava z aktivizace protikomunistických sil v Československu.

Na jaře byly zahájeny přípravy k obnovení sociálně demokratické strany. Antonín Novotný rezignoval 22. 3. 1968 na funkci prezidenta republiky a jeho nástupcem se o pár dní později stal Ludvík Svoboda.

23. 3. proběhlo v Drážďanech setkání představitelů socialistických zemí. Projevili zde znepokojení nad vývojem Československé socialistické republiky.

V dubnu opět zasedal ÚV KSČ a byl zde přijat tzv. Akční program, který prozkoumával dosavadní stalinovské teze a praktiky socialistického režimu. Na programu stálo také revidování postavení Komunistické strany Československa a samotného Československého státu v tomto systému. Ve stejném měsíci došlo v oblasti vládní k několika novým jmenováním. Předsedou vlády se stal Oldřich Černík, místopředsedou Ota šik a předsedou Národního shromáždění Josef Smrkovský. Další zasedání ÚV KSČ proběhlo o necelé dva měsíce později a bylo zde rozhodnuto o tom, že je nutné na září stejného roku svolat mimořádný sjezd KSČ. Mimo jiné zde byly odmítnuty kritiky vyslovené na Sbor národní bezpečnosti (SNB) či armádu. Došlo také ke schválení tří důležitých zákonů – zákon o přeměně republiky ve federativní stát, zákon o soudní rehabilitaci protiprávně odsouzených v 50. letech, novela tiskového zákona z roku 1966, která stanovila, že cenzura je nepřípustná.

V prvních prázdninových dnech byla vytvořena Česká národní rada jako zákonodárny orgán českých zemí. Na přelomu července a srpna došlo k nátlaku na Československo ze strany představitelů Svazu sovětských socialistických republik, Bulharska, Maďarska, Polska a Německé lidové republiky, aby bylo včas zakročeno proti kontrarevoluci. Oproti tomu prezidenti Jugoslávie a Rumunska přijeli do Prahy, aby podpořili obrodný proces.

20. 8. 1968 asi hodinu před půlnocí překročila vojska Varšavské smlouvy

³⁴ kolektiv autorů: *Pražské jaro 1968* [online]. Praha, 2004 (poslední revize 30. 10. 2008), [citováno 9. listopadu 2008]. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Pra%C5%BESk%C3%A9_jaro_1968

československé hranice. O den později zahájila vojenskou okupaci Československa. Všichni vedoucí představitelé ČSSR a KSČ byli poté násilně převezeni do Moskvy, kde byl přijat moskevský protokol o tzv. normalizaci poměrů v ČSSR. V ČSSR se zvedla obrovská vlna protestu proti okupaci. Ve Vysočanech se konal mimořádný čtrnáctý sjezd KSČ. Část delegátů se sešla ilegálně a do čela KSČ zvolila prozatímní vedení. O dva dny později vetovali představitelé SSSR návrh rezoluce Rady bezpečnosti, který odsoudil okupaci.

V říjnu schválilo Národní shromáždění smlouvu o dočasném pobytu sovětských vojsk na našem území. 27. 10. byl přijat zákon o federativním uspořádání Československa, který vstoupil v platnost 1. 1. 1969. Mimo to byl zřízen Československý úřad pro tisk a informace, který od té doby přísně kontroloval činnost médií.

Ve velkých městech proběhly demonstrace s požadavkem okamžitého odchodu cizích vojsk z našeho území. Kromě sovětských vojáků začali všichni naši zemi opouštět. Studenti vysokých škol vstoupili do stávků, jež trvala celé tři dny.

29. 12. 1968 v souvislosti s chystaným jmenováním federativní vlády přijal tehdejší prezident demisi současné československé vlády.

Kultura

Na konci března vznikl při Svazu československých spisovatelů Klub nezávislých spisovatelů, v jehož čele stál Václav Havel, P. Kopta a A. Kliment. Svaz československých spisovatelů začal vydávat svůj týdeník Literární listy.

V USA se v dubnu konalo tradiční slavnostní předávání filmových cen, tzv. Oskarů. Při této příležitosti získal Oskara také film našeho režiséra J. Menzela Ostře sledované vlaky. O dva měsíce později slavil stejný režisér úspěch se svým dalším filmem Rozmarné léto, který získal na šestnáctém ročníku Mezinárodního filmového festivalu v Karlových Varech tzv. Velkou cenu.

V květnu vyvrcholily oslavy stého výročí Národního divadla v Praze.

Na mezinárodním filmovém festivalu v Cannes francouzští režiséři přednesli výzvu pařížských studentů, aby byl festival ukončen, což se také nakonec stalo.

27. června 1968 došlo v Literárních listech, Mladé frontě, Práci a Zemědělských novinách ke zveřejnění manifestu Dva tisíce slov, jehož hlavním autorem je spisovatel Ludvík Vaculík. Pod tímto manifestem se podepsala celá řada osobností, jak z oblasti kultury, tak z oblasti veřejnosti. Obsahoval smýšlení tzv. obrodných sil, chtěl podpořit

volání po změnách. Vaculík v něm charakterizoval současnou situaci a vyzval občany Československa, aby byli aktivní.

Důležitým mezníkem v naší populární době bylo založení hudební skupiny Golden Kids. Členy se stali Václav Neckář, Helena Vondráčková a Marta Kubišová. Poslední jmenovaná zpěvačka vydala píseň Modlitba pro Martu, avšak brzy byla zakázaná. Samotná zpěvačka byla na dlouhou dobu umlčena.

V roce 1968 vyšla například kniha od Karla Sidona Sen o mém otci.

Tento rok byl však také ve znamení velkých kulturních ztrát. Zemřeli například takové osobnosti jako herec Zdeněk Štěpánek, filmový režisér Martin Frič a také v exilu ve Vídni herec Hugo Haas. Opustila nás také herečka a spisovatelka Olga Scheinpflugová.

Sport

Rok 1968 byl sportem doslova nabitý. V únoru, 6. až 18., se ve francouzském Grenoblu uskutečnily X. zimní olympijské hry (dále ZOH). Skokan na lyžích Jiří Raška předvedl neuvěřitelné výkony. Pro Československo získal prvním místem na středním můstku a druhým místem na velkém můstku jako první Čech takovéto trofeje na ZOH. Úspěšní však byli i naši hokejisté, kteří vybojovali krásné druhé místo. Krasobruslařka Hana Mašková získala za svou jízdu bronz.

Zimní i letní olympijské hry se konají jednou za čtyři roky. Tehdy se konaly vždy ve stejný rok (až do roku 1992, od té doby se střídají vždy po dvou letech). To znamená, že v roce 1968 se konaly také XIX. letní olympijské hry (dále LOH), které tentokrát proběhly v Ciudad de Mexico, hlavním městě Mexika, od 12. do 27. října. Na nich předvedli všichni účastníci nevídané výkony, protože se jim podařilo překonat 43 rekordů. Také naši sportovci dosáhli vynikajících výsledků. Věra Čáslavská, jež byla v tom samém roce vyhlášena nejlepší sportovkyní světa, získala na olympiádě čtyři zlaté medaile ve sportovní gymnastice. Miloslava Rezková, zástupkyně atletiky, vybojovala zlatou medaili ve skoku vysokém. Další zlatou medaili pro nás získala Milena Duchková za skok do vody z desetimetrové věže. Dařilo se i našim mužským sportovcům, zlatou medaili dostal také Jan Kůrka, který soutěžil ve sportovní střelbě a medaili si vystřílel v disciplíně zvané malorážka v leže. Kromě toho jsme získali ještě dvě stříbrné a čtyři bronzové medaile. Zajímavostí je, že na konci olympiády se vdala Věra Čáslavská za svého přítele, držitele stříbrné

medaile v atletice z LOH 1964, Jana Odložila. Úspěšní sportovci byli posledního října slavnostně přijati prezidentem na Pražském hradě. Věra Čáslavská byla vyznamenána Řádem republiky.

Hokejovým mistrem republiky se pro rok 1968 stala Dukla Jihlava a mistrem republiky ve fotbale se stal Spartak Trnava.

Společnost

V pražském Sjezdovém paláci se na konci února konaly oslavy 20. výročí únorových událostí.

Na jaře vzniklo sdružení politických vězňů komunistického režimu, které bylo pojmenováno jako Klub 231. Zanedlouho čítalo toto sdružení 80 000 členů.

Ministerstvo vnitra také v té době schválilo stanovy Klubu angažovaných nestraníků, jež v blízké době získal na 50 000 členů.

V jarních měsících roku 1968 započaly přípravy k obnovení Sokola a Junáka, což jsou tělovýchovné spolky. V květnu byl svolán sjezd sokolských žup.

V březnu se konalo memorandum československých katolických biskupů. Ti požadovali nápravu křivd spáchaných vůči jejich církvi po roce 1948.

První člověk, který vyletěl do vesmíru, sovětský kosmonat Jurij Gagarin, zahynul v březnu při leteckém neštěstí.

Vláda zrušila v dubnu usnesení z roku 1962 o tzv. třídním hledisku při přijímání na školy.

V americkém státě Memphis byl spáchán atentát na Martina Luthera Kinga, vůdce amerického hnutí na obranu lidských práv. Jeho vrah byl o rok později odsouzen k 99 letům odnětí svobody.

Po nějaké době byl v květnu znovuzaložen Svaz vysokoškolského studentstva.

V červnu došlo k zadostiučinění politických vězňů z padesátých let, jelikož byl přijat zákon o soudní rehabilitaci těchto nespravedlivě odsouzených.

Na začátku července zemřel po atentátu americký senátor Robert Kennedy. Vrah byl o rok později odsouzen k trestu smrti v plynové komoře.

V témže měsíci proběhlo na území našeho státu cvičení vojsk Varšavské smlouvy, které neslo název Šumava. O měsíc později se v tisku objevily protesty proti liknavému odjíždění sovětských vojsk z Československa po ukončení výše uvedeného cvičení.

Posledního červencového dne zrušil Nejvyšší soud rozsudky nad Miladou Horákovou a dalšími protiprávně odsouzenými v 50. letech.

V září byl zaveden pětidenní pracovní týden, tzn. 42,5 – 40 hodin týdně.

28. 10. oslavila Československá socialistická republika 50. výročí svého vzniku.

Ostatní

Český vědec, lékař Rudolf Pavlanský uveřejnil svoji novou myšlenku, která spočívala v objevu elastických endoprotéz. Ty měly nahradit kovové kyčelní náhrady.

U Dolního Kubína se strhla lavina, ve které našlo smrt šest vysokoškolských studentů z Brna.

Nový československý prezident Ludvík Svoboda v červnu slavnostně otevřel novou halu Ruzyňského letiště.

V Bratislavě byla 9. 7. provedena první transplantace srdce na území tehdejšího Československa. Pacientka však po několika hodinách zemřela na selhání jiných nemocných orgánů.

V prosinci došlo k významné události v oblasti zkoumání vesmíru, kdy vesmírná loď Apollo 8 desetkrát obletěla měsíc.

4.2 Rok 1969

Politika

Od 1. 1. 1969 vstoupil v platnost zákon o federativním uspořádání Československa. To znamená, že se Československo stalo federativní republikou, která byla tvořena Českou socialistickou republikou a Slovenskou socialistickou republikou. Prvním federativním premiérem se stal Oldřich Černík.

Alexander Dubček byl v Londýně vyhlášen novináři osobností roku 1968.

Předsedou Sněmovny lidu byl zvolen J. Smrkovský a předsedou Sněmovny národů se stal D. Hanes.

V dubnu byl učiněn závažný krok směrem k tzv. normalizaci tím, že byl sesazen z funkce tajemníka ÚV KSČ Alexander Dubček a jeho nástupcem se stal Gustav Husák. Dubček byl poté postupně odsouván z politického života a v roce 1970 byl vyloučen

z KSČ. ÚV KSČ přijal usnesení o problémech na vysokých školách spolu s návrhy na jejich normalizační řešení. Posléze stanovil zásady normalizace v ČSSR.

V září zrušil ÚV KSČ červencové usnesení, které schvalovalo odmítavé stanovisko předsednictva tohoto výboru ke vstupu vojsk Varšavské smlouvy na naše území. V listopadu učinilo totéž Federální shromáždění. Vysočanský sjezd KSČ z roku 1968 byl shledán jako nelegální. Tímto byly v podstatě zlikvidovány výsledky tzv. pražského jara. Téměř rok po okupaci ztratili reformní politici svoje funkce a situace v zemi byla horší než před srpnem 1968. Prezident Ludvík Svoboda vyhlásil amnestii pro občany Československa, kteří po srpnu 1968 zůstali v cizině.

V říjnu 1969 začalo postupné stahování amerických vojáků z Vietnamu. Válka ve Vietnamu trvala od roku 1964 do roku 1975. Proti vietnamské válce se konala řada protestů prakticky po celém světě. Zajímavostí je, že John Lennon, zpěvák britské skupiny Beatles, vrátil na protest proti této válce Řád britského impéria.

Kultura

V lednu uvedla československá televize premiéru pořadu Hovory H, který uváděl Miroslav Horníček.

V únoru přestala pro naši republiku vysílat okupační stanice Vltava.

Květen začal v oblasti kultury zastavením vydávání časopisu Zprávy, poté časopisů Listy a Reportér. Následovaly další zakázané časopisy jako Plamen nebo Svět v obrazech. Čelily totiž kritice za útoky proti stranickosti.

V červnu se v Praze konal ustavující sjezd Svazu českých spisovatelů. Ti zde odmítli perspektivu normalizace. Poprvé jejich vystoupení nepodléhalo kontrole KSČ. Severočeské studio Československého rozhlasu začalo dvakrát denně vysílat pořady pro sovětské vojsko na našem území.

V roce 1969 nás opustil světově proslulý tvůrce loutkových filmů Jiří Trnka. Nečekanou ztrátu utrpěla česká kultura smrtí zpěváka, skladatele, herce a výtvarníka Jiřího Šlitra.

Spisovatel Miroslav Švandrlík vydal svoji knihu Černí baroni. Dále vyšla například sbírka Stop-time od Václava Hraběte, Šotolovo Tovyšstvo Ježíšovo, Mikolášková Šokovaná růže či Milenci od Vladimíra Párala.

Tento rok byl bohatý také na filmovou tvorbu, například byl natočen film Spalovač mrtvol nebo Skřivánci na niti.

Sport

V březnu zvítězili českoslovenští hokejisté na mistrovství světa v ledním hokeji, které se konalo ve švédském Stockholmu. Zdolali tam ve finále soupeře ze SSSR. Panovala tam zvláštní atmosféra. Důležitou roli vedle rivalství hrály také pocity urážky díky okupaci v roce 1968. V souvislosti s vítězstvím našich hokejistů došlo na řadě míst ke spontánním protisovětským demonstracím. Pro československé občany bylo vítězství v hokeji vnímáno jako určitý druh satisfakce.

V září se v Aténách konalo mistrovství Evropy v lehké atletice. Běh žen na 1500 metrů vyhrála Jaroslava Jehličková a svým časem vytvořila nový světový rekord.

Společnost

V polovině ledna se upálil student filozofie Karlovy univerzity Jan Palach. Svým činem vyjádřil protest proti okupaci Československa. Obyvatelstvo se totiž v té době bouřilo proti návratu před pražské jaro, marně požadovalo zrušení cenzury nebo odchod politiků z funkce. Demonstrační pohřeb Palacha se poté konal 25. ledna. V prvních měsících devětašedesátého došlo k mohutné vlně sebevražedných pokusů dalších mladých lidí, kteří tímto Palacha následovali. Do konce dubna se o sebevraždu pokusilo šestadvacet lidí, z nichž sedm zemřelo. Nejznámější z nich jsou například Jan Zajíc (Palachův přítel), Evžen Plocek nebo Josef Hlavatý.

Českoslovenští novináři přijali za svou angažovanost v roce 1968 mezinárodní uznání Zlaté pero svobody.

V den prvního výročí okupace, tzn. 21. 8. 1969, došlo k dalším demonstracím proti normalizačnímu režimu, ačkoli panovala přísná policejní opatření. Při této příležitosti vydali signatáři z řad inteligence prohlášení Deset bodů adresovaných federální vládě, FS, vládě ČSR, ČNR a ÚV KSČ, ve kterém razantně odmítají politiku normalizace. O den později vyhlásila československá vláda zákonná opatření, která umožňovala postihy účastníků demonstrací z předešlého dne.

Gustav Husák byl vyznamenán čestným titulem hrdina ČSSR.

Na všech vysokých školách v republice byly zrušeny katedry společenských věd a v prosinci téhož roku byl zrušen Svaz vysokoškolských studentů Čech a Moravy.

Ostatní

Na jaře zemřel v Římě komunistickým režimem pronásledovaný arcibiskup kardinál Josef Beran.

V březnu 1969 se uskutečnil první let nadzvukového dopravního letadla Concorde 001, který trval sedmadvacet minut.

První srpnový den byl v Mladé Boleslavi vyroben poslední vůz řady Škoda 1000 MB, tzv. embéčko. V tomtéž měsíci byla zahájena výroba typů Škoda 100 a 110.

V americkém Texasu provedli první implantaci umělého srdce, které umožnilo pacientovi přežít šedesát čtyři hodin, když čekal na transplantaci.

V. VÝZNAMNÁ PERIODIKA TEHDY A DNES

V této kapitole uvádíme charakteristiku deníků, které jsou východiskem naší diplomové práce. Jedná se o Rudé právo, Mladou frontu a Svobodné slovo. Pro názornost se zabýváme jejich historií, vnějším vzhledem i obsahovou stránkou. Všichni dobře známe současná vydání uvedených periodik (snad kromě Svobodného slova, které již nevychází), ale protože málokdo zná také tehdejší výtisky, považujeme za správné, se zmínit a uvést jak charakteristiku novin v letech 68 a 69, tak také současnou.

5.1 RUDÉ PRÁVO

5.1.1 OD ZALOŽENÍ DO SOUČASNOSTI

Deník Rudé právo vyšel poprvé 21. září 1920. Wikipedie³⁵ uvádí, že v té době došlo k rozbroji mezi sociálními demokraty a komunisty. Po celou dobu, kdy u nás vládl komunistický režim, bylo poté 21. září oslavováno jako Den tisku, rozhlasu a televize. V roce 1948 pak došlo ke sloučení sociální demokracie s KSČ a v tom samém roce došlo k zastavení vydávání sociálně demokratického deníku s názvem Právo lidu. Od té doby uvádělo Rudé právo v záhlaví i v tiráži číslo ročníku jak Rudého práva, tak číslo ročníku Práva lidu, což znamenalo, že Rudé Právo se stalo nástupcem obou periodik. V letech 1948 až 1989, tzn. v době komunistického režimu, bylo Rudé právo periodikum s nejvyšším nákladem, bylo jistou formou propagandy režimu, a proto muselo zákonitě vycházet v co nejvyšším počtu.

Posledním komunistickým šéfredaktorem byl Zdeněk Hoření, jehož nástupcem po revoluci se stal Zdeněk Porybný. Porybný dříve, než se stal šéfredaktorem a většinouvým vlastníkem Rudého práva, působil jako zpravodaj redakce ve Washingtonu. Kromě toho převzal i vedoucí funkci ve vydavatelství Rudého práva, později Florenc. V roce 1990 založil akciovou společnost Borgis, několik akcií poté nabídl členům tehdejší redakce deníku. O rok později začal jako soukromá osoba vydávat Rudé právo sám. Dosavadní podtitulek „Deník KSČ“ byl nahrazen novým, ne tak striktně konkrét-

³⁵ kolektiv autorů: *Právo (deník)* [online]. Praha, 2003 (poslední revize 7. 7. 2008), [citováno 9. listopadu 2008]. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Rud%C3%A9_pr%C3%A1vo

ním názvem „levicový list“. V jeho vedení se deník začal stále více vzdalovat komunistické ideologii. Zásahu na tom měla také nová nastupující generace novin.

18. října 1995 došlo k již dlouho očekávanému kroku, a to k přejmenování deníku z Rudého Práva na Právo. Právo se profiluje jako levicově orientované periodikum, jež je blízké sociální demokracii. Šéfredaktorem je stále Zdeněk Porybný, který zůstal ve své funkci vůbec nejdéle ze všech polistopadových šéfredaktorů denního tisku. Jeho zástupci jsou Lubor Kazda, Robert Dengler, Vladimír Dušánek a Michal Rižák. V současné době stále vychází v nakladatelství Borgis a patří k nejčtenějšímu dennímu tisku u nás. Vedle tištěné podoby existuje také online podoba Práva, kterou můžeme najít na stránkách www.pravo.novinky.cz. V oblasti internetového zpravodajství spolupracuje Právo s portálem Seznam.cz. Společně vypracovávají nejčerstvější zprávy z domova i ze světa na portálu Novinky.cz.

5.1.2 VNĚJŠÍ VZHLED RUDÉHO PRÁVA V LETECH 1968 A 1969

V roce 1968 vycházelo Rudé právo každý den včetně neděle. Počet stran se lišil právě dnem vydání. Pondělní výtisk byl nejkratší právě proto, že deník vycházel i v neděli a tudíž se začátkem nového týdne nebylo nutné uvádět shrnutí týdne předešlého, jak tomu bylo později. Skládal se ze dvou listů A2, tzn. ze čtyř stránek. Od úterý do soboty obsahoval čtyři listy formátu A2, tzn. osm stránek. Nejdelší byl pak výtisk nedělní s dvanácti stránkami. Celkový formát novin byl ve srovnání s dnešní podobou mnohem větší. Jeden kus novin stál čtyřicet haléřů (od pondělí do soboty), nedělní výtisk poté sedmdesát haléřů.

Vzhled u každých novin je velmi důležitý proto, aby upoutal čtenářovu pozornost. Tehdy vycházely noviny pouze v černobílém provedení, tudíž bylo nutno upoutat čtenáře jinak než barevností, a to například různými druhy a velikostmi titulků. Nejdůležitější je především vzhled titulní strany, které dominoval název Rudé právo, stál v levé horní části a byl psaný kurzívou a větším písmem. Před samotným názvem zaujímal své místo znak KSČ (se srpem a kladivem), který symbolizoval příslušnost deníku. Příslušnost však podporovalo ještě heslo „Proletáři všech zemí, spojte se!“, které bylo napsáno menším písmem, kurzívou a bylo umístěno mírně vpravo. Pod hlavním názvem se poté vyskytoval menší nápis „Orgán ústředního výboru komunistické strany Československa“, což byl vydavatel novin. Pod ním bylo uvedeno datum, číslo, ročník a cena

ve formátu např. *ÚTERÝ DNE 2. ledna 1968, ČÍSLO 1 – ROČNÍK 48 (Právo lidu roč. 71), cena 40 HAL.*

Forma i obsah novin se změnil v průběhu roku 1968, a to po 21. 8. 1968, kdy začala vojenská okupace Československa. Noviny musely reagovat ještě rychleji než normálně, situace byla velmi obtížná, a proto můžeme říci, že noviny vycházely provizorně. Co se týká formální stránky, tak například chyběla čísla stran nebo byly uvedeny neúplné údaje o číslech ročníku, ceně apod. Vše se opět vrátilo do starých kolejí v zářijových výtiscích.

V roce 1969 byla formální stránka novin prakticky stejná jako před srpnem 1968, avšak některé změny přece jen nastaly. Od října 1969 přestalo vycházet nedělní vydání a namísto něho byl sobotní výtisk obohacen o přílohu „Haló sobota“. Příloha byla menšího formátu než samotné noviny, a to formátu A4. Obsahovala pět dvojlistů, tzn. deset stran. Změnil se nepatrně i nadpis a začala se využívat také červená barva, která působila jakousi důležitostí. V pondělním výtisku přibyly dvě strany, a to v důsledku zrušení nedělního Rudého práva.

V novinách obou let převažoval psaný text nad fotografiemi, avšak i obrazový materiál, ať už fotografie, nebo obrázky, se také užíval jako doprovod k textu. Některé články byly občas doprovázeny také kreslenými vtipy, karikaturami apod.

Titulky se užívaly v různých velikostech i řezech písma (např. tučně, kurzíva), záleželo vždy na důležitosti obsahu článku, ke kterému se titulek vztahoval. Samozřejmě se používaly i podtitulky a mezititulky k tomu, aby vznikaly logické celky, čímž bylo dosaženo lepší orientace v textu. Forma novin byla vždy uzpůsobena obsahu. U krátkých zpráv s nepříliš důležitým obsahem se často užívalo pouze odrážek s hesly. Vlevo dole bylo uvedeno číslo strany a úplně dole pod textem byla uvedena tiráž, jež byla psána velmi drobným písmem (informace o vydavateli, redaktorovi, redakci, krajských redakcích, poštovní novinové službě, předplatném).

5.1.3 OBSAHOVÁ STRÁNKA RUDÉHO PŘÁVA V LETECH 1968 A 1969

Obsahové rozvrstvení jednotlivých rubrik bylo v podstatě pevně ustálené. Pro dobrou orientaci v tisku je nutné, aby tyto oddíly měly pravidelné pořadí. Pravidelnost se však také porušovala vždy, když porušení bylo nutné. Typickým příkladem je situace v tisku po 21. srpnu 1968. Noviny pak musely reagovat na aktuální a podstatné události a ostatní byly buď odsunuty do pozadí, nebo se nevyskytovaly v tu dobu

vůbec. V novinách pak převažovala různá prohlášení, ustanovení, projevy apod. Ale i za normální situace v našem státě mohl rozsah jednotlivých rubrik kolísat, např. v době konání Olympijských her bylo nutno uvolnit informacím větší místo, než se obvykle sportu přiřazovalo. Naopak pokud nebylo dostatek informací z některé rubriky, například v určitý den nebylo dostatek kulturních tipů, které by zaplnily celou vyhraněnou stránku, vyplnil se nevyužitý prostor buď inzercí a reklamou nebo dalšími událostmi z jiné rubriky. Sled jednotlivých rubrik však platil stále stejný.

Pro snadnější orientaci ale uvádíme základní rozvrstvení obsahu tehdejšího deníku. Podle počtu stran můžeme vymezit tyto skupiny: pondělí, úterý-pátek, sobota, neděle. V pondělním vydání jsme se na první straně mohli seznámit s událostmi z naší vlasti a na dalších dvou stranách potom s těmi světovými. Poslední stránka byla věnována sportu, a to jak mezinárodnímu, tak regionálnímu. Od úterý až do pátku bylo pak pro čtenáře připraveno mnohem více čtení, na prvních třech stránkách si počel o domácím dění, na straně čtyři ho lákaly reklamy a inzeráty. Pátá strana obohatila jeho rozhled v kultuře, především pak v kulturních tipech jako jsou programy kin, divadel, výstav apod. Zprávy ze světa zabíraly dvě předposlední stránky. Osmá stránka měla vždy tradiční obsah, sport. Sobotní vydání Rudého práva mělo také osm stran, změna však spočívala v tom, že zprávám z domova byly vyhrazeny pouze dvě první strany. Třetí sloužila k sobotním oddechům. Obsahovala literární tipy, ukázky, komentáře, reportáže ze světa apod. Ostatní rubriky zaujímaly stejné místo jako ve vydáních od úterý do pátku. Nejvíce si čtenář počel v neděli, protože se výtisk skládal z dvanácti stran. První dvě byly opět zaplněny domácími událostmi. Další dvě stránky můžeme nazvat jako literární stránky, kde si každý mohl najít něco pro odreagování či zábavu. Kromě literárních tipů a ukázek, zde vycházely také různé příspěvky z literární tvorby samotných čtenářů. Zde byl také uveden program televizního a rozhlasového vysílání. Na páté stránce jsme se mohli dovědět, kam vyrazíme za kulturou. Následovaly další čtyři stránky, které se v jiném než nedělním vydání neobjevovaly. Určeny byly hlavně k nedělnímu oddechu, odpočinku a nabírání síly pro další pracovní týden. Kromě tradičních inzercí a reklamy zde zaujímaly pevné místo různé křížovky, rébusy, hlavolamy či vtipy psané i kreslené. Hospodyňky si mohly přijít na své díky různým receptům a radám, kutilové pak zase díky různým tipům jak vylepšit zahrádku, domácnost apod. Desátá a jedenáctá stránka se věnovala různým zajímavostem a událostem ze světa. Konečně na dvanácté straně jsme se tradičně opět setkali se sportem.

Jak jsme se již výše zmínili, tak od října roku 1969 přestalo vycházet nedělní Rudé právo a v sobotu přibyla příloha. To také způsobilo některé změny v rámci rozvržení obsahové stránky novin. Obsah výtisků od úterý do pátku byl stejný. Do dané skupiny však také přibyl výtisk pondělní, který byl rozšířen o kulturu, inzerci a více stran bylo vyhrazeno pro domácí zpravodajství. Tzn. od pondělí do pátku byla obsahová stránka novin stejná jako v roce 1968. Hlavní změna spočívala v sobotním vydání. Prvních pět stran zůstávalo stejných, tzn. že na prvních dvou stranách se objevovaly události domácí, strana tři se věnovala literatuře, reportážím, komentářům apod., čtvrtá a pátá stránka se podle aktuálního dění zaměřovala na kulturu a inzerci. Změna nastala od strany šest, která obsahovala řadu kulturních tipů. Světové události zaujímaly své místo na sedmé stránce a poslední stránka byla opět sportovní. K tomu vycházela příloha „Haló,sobota“, která v podstatě nahradila nedělní vydání a sloužila pro oddech čtenářů po pracovním týdnu. Na její úvodní straně stál vždy příspěvek na aktuální téma. Na dalších stranách se poté objevovaly různé reportáže, články, medailonky různých osobností, rozhovory se známými osobnostmi, stránky pro děti, rady ženám (recepty, šití, triky pro hospodyně), ale také rady kutilům (zahrádka), hádanky, anekdoty, různé typy křížovek a doplňovaček, rébusy, kreslené vtipy či inzerce, ale také různé knižní novinky a ukázky z nich.

5.1.4 SOUČASNÁ PODOBA DENÍKU PRÁVO

O současném názvu periodika a dalších základních informacích jsme zmínili již výše v podkapitole 5.1.1. Protože stěžejní pro naši práci je zkoumání periodika z tehdejších let, zmiňujeme se zde o dnešní formální i obsahové stránce novinového plátku pouze stručně.

Největší změnou ve formě novin oproti šedesátým letům je především využití široké škály barev. Jestliže tehdy vládla černá, občas doplněná červenými nadpisy, pak dnes nedominuje v podstatě barva žádná. Využívá se nejen barevných nadpisů, titulků apod., ale také barevných obrázků a fotografií. Funkce titulků zůstává stejná, stejně jako jejich velikost podle důležitosti informací v článcích, ke kterým se titulky vztahují.

Titulní straně dominuje nadpis novin „Právo“, který stojí přesně uprostřed a je psaný červeně, kurzívou. Vpravo od něj se nachází menším písmem napsaný text „zprávy z vašeho regionu“, vedle kterého je umístěn přímo název daného regionu,

např. Jižní Čechy. Příslušnost a charakteristiku novin z let 68 a 68 „Orgán ústředního výboru komunistické strany Československa“ vystřídal text „Nezávislé noviny“. Vedle něj je pak uveden ročník, číslo a cena za výtisk. Číslo stran je uvedeno vždy nahoře vpravo.

Toto periodikum vychází v současné době denně, tzn. od pondělí do pátku. Cena se pohybuje kolem 12 Kč s ohledem na množství stran a příloh. V průměru se počet stran pohybuje kolem čtyřiaadvaceti, což je dvakrát více než dříve. Souvisí to hlavně se zaměřením novin. Dříve byla stěžejní politická scéna naší země. Dnes už v novinách najdeme informace z celého světa, proto je potřeba více místa. Deník obsahuje mnohem více reklamy než dříve. Jsou vkládány do všech rubrik a někdy zabere jediná reklama celou stránku. Pořadí rubrik je stále stejné, pouze se mění jejich obsah. Dnes najdeme v každém vydání nějakou zvláštní přílohu, která je buď do novin vložena v podobě samostatného časopisu, a nebo je součástí novin. Přílohy se zabírají aktualitami, např. fotbalovým mistrovstvím světa či každodenní problematikou, tj. rubrika např. bydlení a domov, studium, ekonomika apod.

5.2 MLADÁ FRONTA

5.2.1 OD ZALOŽENÍ DO SOUČASNOSTI

Mladá fronta (také MF) patří mezi nejčtenější české deníky. Podle Wikipedie³⁶ stojí za vznikem deníku idea, která už vznikla za druhé světové války v ilegálním spolku Hnutí mládeže za svobodu. Hnutí obsadilo v roce 1945 tiskárnu v Panské ulici v Praze, kde byl za války vydáván nacistický deník Der Neue Tag. Zde začali tisknout a vydávat Mladou frontu. Inspirací pro samotný název posloužil titul předválečného časopisu levicových studentů Mladá kultura. Šéfredaktorem první redakce se stal Jaromír Hořec. Za zmínku stojí také další významná jména ve funkcích redaktorů, např. básník František Listopad, který vedl kulturní rubriku nebo dramaturg Jan Grossmann. Z hlediska politického bylo periodikum tvořeno rozličnými zástupci politické scény. V redakci pracovali nestraníci, komunisté, sociální demokraté, národní socialisté i lidovci. Nově vzniklé nakladatelství Mladá fronta začalo kromě tohoto

³⁶ kolektiv autorů: *Mladá fronta* [online]. Praha, 2003 (poslední revize 25. 6. 2008), [citováno 17. listopadu 2008]. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mlad%C3%A1_fronta

periodika vydávat například studentský časopis Středoškolák nebo literární měsíčník Generace.

Za komunistického režimu vadila nestrannost deníků právě představitelům KSČ. K vyhocení situace došlo v roce 1953, kdy byly zestátněny tiskárny. Tehdy se Mladá fronta stala účelovým zařízením při Ústředním výboru Československého svazu mládeže a od roku 1964 se stala hospodářským zařízením. O šest let později se stal deník orgánem Ústředního výboru Socialistického svazu mládeže, jenž byl také jeho přímým vydavatelem. Vycházel v nákladu přes 300 000 výtisků a stal se čtvrtým nejčtenějším periodikem své doby v Československu (po Rudém právu, Zemědělských novinách a Práci).

Po revoluci v roce 1989 si redaktoři Mladé fronty vymohli, aby již od 20. listopadu byly vydávány pouze pravdivé informace, čímž se deník lišil od ostatních periodik, která tehdejší situaci buď zkrusovala nebo ji naprosto ignorovala. Přesto stále ještě vládla cenzura, a proto snaha redaktorů nedosáhla stoprocentního účinku. V té době funkci šéfredaktora zastávala Miloslava Moučková, která byla v revoluční atmosféře dne 20. listopadu neformálně vystřídána Liborem Ševčíkem. Změnil se i podtitul listu na „deník československé mládeže“. Od 1. ledna 1990 bylo převedeno vydávání deníku opět do vydavatelství Mladá fronta. Deník se po roce 1989 stal velmi ziskovým a vlivným.

Dne 27. července 1990 vznikla díky čtyřiašedesáti redaktorům a sekretářce MF akciová společnost MaF. Došlo k privatizaci novin, kterou podpořil tehdejší předseda vlády Petr Pikhart. Jejich název se pak změnil na Mladou frontu DNES (MF Dnes/MF DNES), jehož autorem je pravděpodobně Martin Komárek. První inovované vydání vyšlo 1. září 1990. V roce 1991 se spojila MaF a.s. s francouzskou firmou Socpresse, čímž vznikla společnost MaFra a.s., která je od roku 1995 majetkem německého koncernu Rheinisch-Bergische Druckerei- und Verlagsgesellschaft, mbH.

Vydavatel MF provozuje v současné době také internetový portál iDNES, který je jakousi virtuální variantou tištěného deníku.

5.2.2 VNĚJŠÍ VZHLED MLADÉ FRONTY V LETECH 1968 A 1969

Mladá fronta vycházela v roce 1968 stejně jako Rudé právo každý den, včetně neděle. 30. 9. 1968 však přestalo vycházet nedělní vydání a sobotní bylo podobně jako v případě RP obohaceno o přílohu. Následující sledovaný rok vycházela MF

od pondělí do soboty.

Počet stran se v jednotlivých dnech měnil. Formát A2 se po celou sledovanou dobu nezměnil. Pondělní vydání bylo nejkratší do doby, kdy periodikum i v neděli. Obsahovalo čtyři strany. Úterní až páteční vydání se skládalo ze šesti stran, což znamená o dvě stránky méně než v RP. Sobotní a nedělní výtisk obsahoval osm stránek, tzn. čtyři dvojlisty. Některá nedělní vydání obsahovala i dvanáct stran, vždy záleželo na aktuálních událostech, kterým bylo třeba věnovat více prostoru. V šestadevadesátém roce se zvýšil počet stran v jednotlivých dnech. V pondělí jsme si mohly užít celých šesti stran a od úterý do soboty osmi stran.

Cena novin se také lišila. Zpočátku stál jeden výtisk ve všední den čtyřicet haléřů bez ohledu na to, že pondělní vydání bylo kratší. V sobotu si pak čtenář mohl MF obstarat za padesát haléřů a v neděli za sedmdesát haléřů. Později, kdy periodikum přestalo vycházet v neděli, došlo také ke změně cen. Od pondělí do pátku stál jeden výtisk padesát haléřů a v sobotu sedmdesát haléřů. K dalšímu zdražení pak došlo v roce 1969, kdy nejdražším bylo sobotní vydání, jež se dalo pořídit za rovnou jednu korunu československou. U dalších dnů se zdražení neprojevalo.

Ve vnějším vzhledu, stejně jako u RP vládla černá barva. Později se však také přešlo k využívání barvy červené, která se jednak používala u důležitých nadpisů a jednak se v hojně míře objevovala v příloze MF 52 víkendů s Mladou frontou. Rozvržení grafické a obsahové stránky bylo téměř stejné jako u ostatních sledovaných periodik, tj. RP a Svobodného slova. U titulků se také střídají různé typy písma a velikost. V porovnání s Rudým právem lze však říci, že se v Mladé frontě objevovalo mnohem více obrázků a fotografií. Celkový dojem působil na čtenáře mnohem atraktivněji.

Titulní straně samozřejmě dominoval název novin. Poněkud se však poněkud lišil od ostatních, protože zde byl uveden větším písmem také aktuální den, např. *ÚTERNÍ mladá fronta*. Byl psán tučně a větším písmem než ostatní titulky a názvy. Vlevo od něj byla uvedena charakteristika novin, tzn. že se jednalo o deník ČSM, který vycházel v Praze, vedle byla uvedena cena, číslo a ročník. Údaje stály pod sebou a byly napsány menším, ale výrazným písmem. Mezi údaji a názvem bylo místo pro logo s nápisem „Čest práci“. V pravém horním rohu byl pak uveden ještě jednou název „mladá fronta“, který byl psán bílým písmem na černém podkladu. Na poslední stránce dole se objevovala pětiřádková tiráž, která byla psána drobným písmem.

5.2.3 OBSAHOVÁ STRÁNKA MLADÉ FRONTY V LETECH 1968 A 1969

Po stránce obsahové jsou si všechny sledované deníky velmi podobné. Také sled jednotlivých rubrik je téměř totožný. V pondělí se na první straně objevovaly informace o domácím dění, na druhé o světovém. Poslední dvě strany byly zaměřeny na sport. Od úterý do pátku se sled událostí v podstatě opakoval. Pokud neexistovalo dosti informací z jednotlivých oblastí, byla přizpůsobena i obsahová stránka novin. V tom případě se mohly lišit i rozsahy rubrik. Volné místo bylo často vyplňováno inzercí a reklamou. Od úterý do pátku převládalo obsahové schéma takové, že na prvních dvou stranách se čtenář informoval o domácích událostech, na straně třetí o světových. Čtvrtá a pátá strana většinou poskytovala místo dopisům čtenářů redakci pro různé rady od právníka a zprávy z regionů apod. Na poslední stránce bylo místo vyhrazeno jako obvykle pro sport. Sobotní vydání, jak jsme již zmínili, obsahovalo o dvě strany více a obsahové rozložení bylo poněkud jiné. První strana sice zůstala věnována domácím událostem a druhá světovým, avšak třetí strana s názvem „Klub 16“ patřila kultuře. Na čtvrté straně jsme se mohli dovědět informace z obchodního úseku. Na další straně nechyběl víkendový televizní program a reklamy. Na šesté straně se uváděli opět informace ze světa. Na rozdíl od strany druhé se zde vyskytovaly spíše zvláštnosti a aktuality z oblastí nepolitické. Předposlední strana zahrnovala prakticky všechno možné podle potřeby. Osmá stránka nepatřila ničemu jinému než sportovním aktualitám.

Příloha MF s názvem „52 víkendů s mf“ bývala vložena do nedělního, posléze od 6. 4. 1968 do sobotního vydání. Příloha byla menšího formátu A4 a měla svoji vlastní tiráž. Sloužila k oddychu a relaxaci po pracovním týdnu. Obsahovala čtení na víkend, tj. aktuální nepolitická témata, rady pro domácnost a kutily, novinky z oblasti automobilů, módy, techniky, vědy apod., které byly zpracovány populárně-naučným stylem. Dále se tam vyskytovaly různé soutěže, křížovky, vtipy, ale také inzerce. Příloha se rozšířila na více stran poté, co došlo ke zrušení nedělního vydání.

5.2.4 SOUČASNÁ PODOBA MLADÉ FRONTY DNES

Mladá fronta dnes je vydávána každý den kromě neděle. Formát novin je stále stejný, a to 310 x 230 mm. Jako v ostatních současných denících je časté vkládání různých příloh. V Mladé frontě jsou buď součástí novin ve stejném formátu,

a nebo vychází v časopisové podobě ve formátu A4. Každé vydání obsahuje regionální přílohu příslušného kraje.

I v tomto deníku se nyní využívá celá paleta barev. Text je psán černě a nadpisy titulů převážně červeně, podobné jako v minulosti. Text je plně prokládán různými obrázky, grafy, fotografiemi apod. Někdy fotka dokonce zabírá větší část strany než samotný článek.

Na první stránce vlevo nahoře jsou kurzívou a červeně napsány základní informace o novinách, např. *IDNES.cz, JIŽNÍ ČECHY, zprávy z vašeho kraje*. Bývají doplněny titulkem o nějaké aktualitě, která bude v novinách zmíněna. Totéž často stojí ještě přímo nad nadpisem novin a slouží k prvnímu nalákání čtenářů ke koupi a posléze k četbě tohoto deníku.

MF Dnes se vyznačuje především svým formálním uspořádáním. Noviny se dělí do tzv. sešitů, které jsou pak označeny jako A až F. Sešit A pak vždy obsahuje informace z domova – z oblasti politiky, společnosti, černé kroniky, kultury apod. Většinou je přítomna také anketa veřejnosti na aktuální téma, které je naznačeno na titulní straně a poté pokračuje později, např. na straně tři. V sešitě se také setkáme s událostmi zahraničními. Jedna strana je vymezena pro publicistiku, další pro diskusi či komentáře apod. Pro tuto část bývá vymezeno kolem dvanácti stran. Sešit B je věnován ekonomice a je podstatně kratší než sešit A. Jeho součástí bývají také strany, jež se zabývají kulturou. Sešit C slouží spíše pro zábavu, protože obsahuje různé hry, např. křížovky, sudoku, dále televizní program, informace o počasí, horoskop. Čtvrtá část, sešit D, se zabývá regionálními informacemi, tzn. že tato část novin se v každém kraji liší. Obsahuje informace z regionální politiky, společnosti, kultury, sportu a jiných zajímavostí. Součástí je také tzv. fotostrana, na které jsou zveřejněny fotografie čtenářů. Kromě základních sešitů bývá periodikum často rozšířeno ještě o sešity E a F, které se pak specializují na jednotlivé oblasti, např. na cestování, studium apod., tzn. vždy podle situace.

Jak jsme již uvedli, součástí MF Dnes jsou také různé přílohy. V současné době je můžeme rozdělit podle dnů, kdy vycházejí. V pondělí si mohou přijít na své ženy při čtení časopisové přílohy s názvem Ona dnes. V úterý je přiloženo DVD za výhodnou cenu a dále sešit E s tématem peníze, zaměstnání. Ve středu nalezneme v sešitě E informace o bydlení, vzdělávání a automobilech a ve čtvrtek pak opět o zaměstnání. V pátek se zde objevují většinou tipy na cestování, zdraví a součástí je také test pro čtenáře, který souvisí s aktuálním tématem. Ve čtvrtek je deník rozšířen

ještě o časopis Magazín dnes + TV program.

Při zvláštních příležitostech jako jsou například mezinárodní sportovní utkání, bývají vloženy ještě další speciální přílohy o aktuálních akcích.

Deník MF Dnes si můžeme pořídit za průměrnou cenu 12 Kč. Čím více příloh deník obsahuje, tím se zvyšuje jeho cena, avšak nikdy nepřekročí hranici 15 Kč za kus (kromě vydání s DVD).

5.3 SVOBODNÉ SLOVO

5.3.1 OD ZALOŽENÍ DO SOUČASNOSTI

Periodikum Svobodné slovo vždy souviselo s činností a programem České strany národně sociální. Wikipedia³⁷ uvádí historii této politické strany, díky níž si můžeme přiblížit také charakteristiku jejího deníku. Strana vznikla v roce 1897 odštěpením vlastenecky orientované části od jednotného dělnického hnutí. Po vzniku Československa byl pak přijat název Československá strana socialistická. Zpočátku spolupracovala s Československou sociální demokracií a dokonce se chvíli uvažovalo o sloučení obou stran. Národní socialisté podporovali demokracii v republice i prezidenta T. G. Masaryka. Jako jednoho z jejich nejdůležitějších představitelů můžeme jmenovat např. Edvarda Beneše. V roce 1926 na sjezdu strany bylo však ustanoveno nové pojmenování, tj. změnilo se na Československou stranu národně socialistickou. Během druhé světové války však byla činnost strany přerušena. K obnovení došlo až s koncem války v roce 1945. Společně s Československou stranou lidovou představovala nejvýraznější opozici proti KSČ. Po převratu v únoru 1948 Československá strana socialistická plnila až do roku 1989 úlohu loutkové strany komunistů. Souběžně s ní také existovala i exilová Československá národně socialistická strana. V současné době od roku 1997 se strana prezentuje jako Česká strana národně sociální.

Ústředním deníkem strany se stalo České slovo, které začalo vycházet roku 1907 v nakladatelství Melantrich. V letech 1914 až 1918 byla jeho činnost zastavena. Deník vyjadřoval podporu demokracie v Československu. Během druhé světové války

³⁷ kolektiv autorů: *České slovo* [online]. Praha, 2005 (poslední revize 20.5. 2008), [citováno 17. listopadu 2008]. Dostupné z WWW:

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_strana_n%C3%A1rodn%C4%9B_soci%C3%A1ln%C3%A

43

vycházely noviny pod názvem Národní souručenství. V roce 1945 došlo k přejmenování na Svobodné slovo.

T. Hromádka³⁸ ve svém článku o historii deníku uvádí, že důležitou roli hrálo periodikum především po sametové revoluci v roce 1989. Začalo na rozdíl od ostatních periodik zveřejňovat pravdivé, cenzurou nepostižené informace. 20. listopadu toho roku začaly vycházet noviny jako první necenzurované oficiální periodikum. Symbolické bylo, když Václav Havel poprvé promluvil ke shromáždění lidí na Václavském náměstí právě z balkonu budovy Melantrichu, jež vydávalo až do roku 1998 Svobodné slovo (dále jen Sv. sl.). Po roce 1990 nastalo chaotické období. Došlo k zadlužení politické strany, která Sv. sl. vydávala, a proto se musely noviny v roce 1998 prodat firmě N-tisk. Již dva roky předtím se však Sv. sl. přejmenovalo zpět na České slovo a po prodeji se pak změnil název na Moravské slovo. Od té doby se obsahově i formálně podobalo Zemským novinám, které vycházely ve stejné firmě. V roce 2001 se zase mění název, tentokrát na Pražské slovo. Ani poslední přejmenování však nezachránilo existenci periodika. Dne 2. 1. 2002 došlo k definitivnímu zániku novin sloučením s Večerní Prahou. Jak můžeme vidět, historie novin u nás je velice složitá stejně tak jako jejich osud.

5.3.2 VNĚJŠÍ VZHLED SVOBODNÉHO SLOVA V LETECH 1968 A 1969

Stejně jako výše zmiňovaná periodika vycházelo zpočátku Svobodné slovo denně, tj. včetně neděle. Poslední nedělní výtisk vyšel naposledy 29. 9. 1968, což platilo až do jeho zrušení v roce 2002. Cena jednoho výtisku v osmašedesátém roce byla od pondělí do pátku čtyřicet haléřů za výtisk. Víkendová vydání stála čtenáře vždy o deset haléřů více. Ke zdražení došlo v případě sobotního vydání od července téhož roku, kdy sobotní číslo podražilo na sedmdesát haléřů. V roce 1969 došlo k dalšímu zdražení novin podobně jako v ostatních periodikách. Od pondělí do pátku čtenář zaplatil padesát haléřů. Sobotní cena zůstala stejná.

Úterní až páteční vydání se skládalo ze tří dvojlistů, tzn. šesti stran formátu A2. Sobotní a nedělní vydání bylo obohaceno o další dvě stránky. Protože vycházelo

³⁸ HROMÁDKA, Tomáš: *Deník s názvem "Slovo" zcela zmizel z českého mediálního trhu* [online]. Praha, 2002, [citováno 15. listopadu 2008]. Dostupné z WWW: <http://bohusek.novinar.cz/aktualne/article.php?sid=2001032312>

Sv. sl. i v neděli, nebylo třeba věnovat přehledu uplynulého týdne více stránek. Pondělní periodikum obsahovalo do doby zrušení nedělního výtisku pouze čtyři strany.

Deník Svobodné slovo měl ve sledovaných letech zřejmě nejméně výraznou podobu ve srovnání s RP či MF. Ze tří periodik je asi nejméně nápadité, využívá menší počet druhů titulků i písma, které přispívají k jisté jednotvárnosti novin. Na rozdíl od RP a MF byl uvedený deník také nejméně výrazný, protože byla používána pouze černá barva. Červená barva se objevovala pouze v nedělním vydání, kde se uplatňovala u názvu deníku. V roce 1969 došlo k nepatrnému zlepšení vnějšího vzhledu. Červená barva se objevovala kromě neděle i v sobotu, a to nejen v názvu deníku, ale také u různých titulků a podtitulků. Fotografie a obrázky sice nechyběly, ale jelikož byly černobílé a na ne příliš kvalitním papíru, vizuální stránce příliš nepomohly. V podstatě se vzhled Sv. sl. podobá spíše RP, což zřejmě souvisí s politickým vývojem. Vydavatel Sv. sl., Československá strana socialistická šla ruku v ruce s vydavatelem Rudého práva, Komunistickou stranou československou, jak se také kromě formální stránky odráží i v obsahu článků obou deníků.

Na titulní stránce dominoval nápis Svobodné slovo, psaný psacím písmem a tučně. Na první pohled samozřejmě upoutal čtenáře. Pod ním stálo verzáčkami, že se jedná o „List československé strany socialistické – nositele řádu práce“. V levém horním rohu se vyskytovaly informace o místě a dni vydání, např. *V Praze ve čtvrtek 2. ledna 1969*. V pravém horním rohu se pak mohl čtenář dovědět informace o ročníku, čísle vydání a ceně, např. *Ročník XXV. (České slovo XII), Číslo 1, 50 hal.*

Na poslední stránce jako u všech novin zcela dole menším písmem byla uvedena tiráž.

5.3.3 OBSAHOVÁ STRÁNKA SVOBODNÉHO SLOVA V LETECH 1968 A 1969

Obsahové schéma Svobodného slova v roce 1968 je od pondělí do pátku totožné. První strana patřila jako v jiných denících i zde domácím dění a druhá strana pak dění světovému. Na třetí straně se objevovaly informace z kultury, sportu, ale i inzerce. Záleželo vždy na důležitosti jednotlivých událostí z daných rubrik. Celá pátá strana byla věnována inzerci a reklamě. Nic jiného než sport nemůžeme na poslední stránce očekávat. V sobotu a v neděli se rozsah čísla obohatil o další dvě strany. V obou dnech zaujímaly své stálé místo domácí a zahraniční události. V sobotu se ale na třetí straně objevovala rubrika nazvaná Čtení na sobotu a v neděli pak tato strana patřila

také literatuře. Čtvrtá a pátá strana obsahovala informace z Černé kroniky, společnosti, dále i zajímavosti od nás i ze světa. Další dvě strany byly věnovány oddechu, tzn. vyskytovaly se tam různé křížovky, vtipy, tipy na víkend apod. Sportu stále zůstala pouze jedna poslední strana.

V dalším sledovaném roce, kdy již nevycházel nedělní výtisk, bylo zřejmé, že sobotní vydání muselo zahrnovat i to, co dříve vycházelo v neděli. Kromě pondělí, kdy zůstalo obsahové schéma stejné jako v předchozím roce, se ostatní výtisky od úterý do pátku rozrostly vždy o dvě strany. V podstatě zůstal sled rubrik stejný, pouze přibýly takové rubriky jako je ekonomika, kultura pro mladé apod. Sportovní fanoušci si konečně přišli více na své, protože sportu se věnovaly již dvě strany. Sobotní vydání obsahovalo přílohu „Slovo na sobotu“, které zahrnovalo různé povídky, reportáže, zajímavosti apod. Další novinkou byla příloha plná vtipů, glos, programů kin, výstav atd., tzv. Kvítko.

Ve srovnání s ostatními periodiky soudíme, že Svobodné slovo bylo chudší jak po stránce formální, tak po stránce obsahové.

VI. JAZYKOVĚ-STYLISTICKÝ ROZBOR

6.1 K ANALÝZE JAZYKOVÉHO MATERIÁLU

Jazykový materiál čerpáme z československých deníků let 1968 a 1969 – Rudého práva, Mladé fronty a Svobodného slova. Po důkladném prostudování výše zmíněných periodik a pročtení konkrétních článků, jsme vybrali takové, které se nám z hlediska jazykově-stylistického rozboru jevíly nejvhodnějšími. V této části diplomové popisujeme hláskosloví, tvarosloví a skladbu publicistických textů a nejrozsáhlejší část věnujeme lexikálnímu rozboru. K největším změnám v publicistice došlo právě v oblasti slovní zásoby.

Podle Mluvnice češtiny pro střední školy³⁹ jsou základní jazykové prostředky v publicistice výhradně spisovné, a to jak knižní, tak i hovorové.

6.2 HLÁSKOSLOVÍ

V publicistice nelze v oblasti hláskosloví sledovat změny. Ačkoli se publicistické projevy mění v souvislosti s vývojem společnosti, v této rovině platí stále stejná pravidla. V diplomové práci se zabýváme jazykově-stylistickou analýzou novinových textů, proto nelze zachytit hláskoslovný rozbor, jak by bylo možné u projevů mluvených. Stylisté, mj. A. Jaklová,⁴⁰ uvádí, že hláskoslovná rovina všech publicistických textů musí být důsledně spisovná. Vyskytují se však také odchylky, a to v publicistice mluvené. Souvisejí s minimální možnou přípravou projevu. Jak vidíme především ve zpravodajství, je nutno sdělit informaci rychle, stručně a jasně, proto si moderátor často nedává na spisovnou výslovnost dostatečný pozor. Jmenovat můžeme například sportovní moderátory, kteří komentují utkání souběžně s ním. Takové odchylky jsou však nepřijatelné u předem připravených projevů. Odchylky mohou působit rušivým dojmem.

³⁹ NOVOTNÝ, J. a kol. *Mluvnice pro střední školy*. Praha: Fortuna, 1992, s. 163.

⁴⁰ JAKLOVÁ, A. *Stylistika – přednášky*. České Budějovice: PF JC, 20. 3. 2007.

6.3 TVAROSLOVÍ

Podle A. Jaklové⁴¹ musí být stejně jako hláskosloví, tak i tvarosloví v publicistice důsledně spisovné. Odchytky u morfologických tvarů připouštíme opět pouze v mluvených textech publicistiky. U tvaroslovných kategorií přihlížíme ke konkrétním textům a žánrům. V publicistických textech převažuje 3. os. (i v přímé řeči), čímž se stávají objektivními a neosobními. Základním úkolem žurnalistiky je především rychle reagovat na aktuální dění, proto se ve zpravodajství využívá přítomný čas, který aktuálnost přímo vyjadřuje. V novinových člancích najdeme i čas minulý či budoucí, podle toho, zda text informuje o události minulé nebo budoucí. Čas hraje v publicistice důležitou roli. Pokud se zabýváme slovesným rodem, převažuje rod činný nad rodem trpným.

6.4 SKLADBA

Mluvnice češtiny pro střední školy zmiňuje větnou stavbu v publicistických projevech: „Větná stavba je poměrně schematická, poměr věty jednoduché a souvětí je vyrovnaný; v analytických útvarech převažují souvětí podřadná. Příznačné jsou vedlejší věty přívlastkové, nepravé vedlejší věty, expresivní syntaktické konstrukce, jednočlenné jmenné nominativní věty.“⁴² Nepravé věty vedlejší se vyskytují v mluvené publicistice stále častěji, především pak časové (*Jana byla u babičky, kde vyprávěla...*). Podle E. Minářové⁴³ představují nepravé věty vedlejší, zvláště v tisku, syntaktický prostředek, který je pro určité situace zmechanizovaný.

Autorka se dále zmiňuje o tom, že se v publicistice vyskytuje řada dějových substantiv (*řešení, vystoupení*) a že se hojně užívají genitivní vazby, hlavně v politickém zpravodajství (*Účastníci pražské pobočky pracovníků České pojišťovny jednali o ...*). Často se také vyskytuje řada genitivních vazeb vedle sebe, např. *účastníci londýnského zasedání pracovní komise světového kongresu mírových sil jednali o...* Vznikají lineárním řazením termínů a terminologizovaných sousloví.

⁴¹ JAKLOVÁ, A. *Stylistika – přednášky*. České Budějovice: PF JC, 20. 3. 2007.

⁴² NOVOTNÝ, J. a kol. *Mluvnice pro střední školy*. Praha: Fortuna, 1992, s. 163.

⁴³ MINÁŘOVÁ, E. Informativní a persvazivní funkce jako konstituující faktor projevu. Funkční styl publicistický. In *Současná česká stylistika*. Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 222.

Podle E. Minářové (2003) je pro některé útvary typické užití specifických jazykových prostředků: „Pro sportovní žurnalistiku jsou to syntaktické konstrukce typu *mužstvo útočilo Dvořákem*, pro úvodník nebo naléhavě přesvědčující politický komentář a pro sportovní zpravodajství charakteristický vytykáací opis *byl to výborný hokej, který odvedli domácí...*“⁴⁴

Autorka dále uvádí, že pro psanou publicistiku jsou typické prostředky kondenzační, jež zajišťují sevřenou syntaktickou stavbu, např. některé konstrukce s nepůvodními předložkami nebo automatizované výrazy předložkové povahy (*u příležitosti, v rámci, v zájmu, v duchu*). Používají se poměrně často a jsou součástí celých zautomatizovaných konstrukcí a obrátů (*v rámci prohlubování spolupráce, u příležitosti státního svátku*).

Získávací a uvědomovací funkci publicistického projevu rovněž plní prostředky, které signalizují kontakt s adresátem. K nejčastějším se řadí imperativ v první osobě plurálu (*mějme na paměti, učiňme vše pro usmíření*). Ve stejné funkci se vyskytují věty tázací, zvolací, přací a tzv. řečnické otázky (*A kdo jej chválí? Především masové sdělovací prostředky.*). V mluvené publicistice dochází k přímému kontaktu, kdežto v psané publicistice k nepřímému.

Podle E. Minářové (2003) se v novinách objevuje velmi často shodný atribut. Slouží jako syntaktický prostředek aktualizace, protože se jeho použitím vyjadřuje novost, neotřelost, nevšednost nebo dokonce i vtípnost. Můžeme ho chápat také jako prostředek kondenzace vyjádření, kdy představuje implicitnost. V publicistice musí být rychlý sled informací, které je nutno vyjádřit stručně a jasně. Žurnalisté často sahají po shodném přívlastku, jelikož svými vlastnostmi jako je stručnost, jasnost a přímost, vyhovuje požadavku žurnalistiky. Shodnému přívlastku se dává přednost před dlouhým opisem, vedlejšími větami či před použitím atributu neshodného, jež bývá vyjádřen prostými nebo předložkovými pády. Některá spojení, např. *zájezdová doprava*, se již natolik vžila, že získávají pojmový charakter. Častý výskyt shodného přívlastku může vést až k automatizaci, např. *diskutovaný problém*. Jeho nevýhoda spočívá v tom, že není pro všechny významově průhledný, např. *štěkající výstava*. Bez kontextu nebo znalostí čtenářů nelze dané spojení správně interpretovat.

⁴⁴ MINÁŘOVÁ, E. Informativní a persvazivní funkce jako konstituující faktor projevu. Funkční styl publicistický. In *Současná česká stylistika*. Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 222.

Příklady shodného atributu uvádíme z deníků Rudé právo, Mladá fronta a Svobodné slovo:

nekulaté výročí (MF, 5. 7. 1969, roč. 25, č. 156, s. 5)

nominační frašky (MF, 29. 7. 1969, roč. 25, č. 176, s. 1)

rozehraná partie (MF, 28. 7. 1968, r. 24, č. 208, s. 7)

smutný koloběh (MF, 1. 7. 1969, r. 25, č. 152, s. 3)

taktická chyba (MF, 29. 7. 1969, roč. 25, č. 176, s. 1)

těžká hlava (Sv. sl., 30. 9. 1969, r. 25, č. 230, s. 3)

tragická bilance (Sv. sl., 2. 9. 1969, r. 25, č. 206, s. 2)

6.5 SLOVNÍ ZÁSoba

Pro oblast publicistiky je podle A. Jaklové⁴⁵ typická bohatost vyjadřování, pojmenování a výrazů v rámci slovní zásoby. Nacházíme a vidíme žurnalistická pojmenování, tzn. metafory, metonymie, synekdochy apod. Charakteristické pro styl je použití módních výrazů (*spotřební koš*), frazémů (*dej si majzla*) či výrazů zobecňujícího sdělení (*masy*).

Vrstvu publicistických prostředků tvoří Podle J. Novotného⁴⁶ rozmanité lexikální prostředky - publicismy, frazeologická spojení, odborná pojmenování, determinologizovaná pojmenování, slova cizího původu, abstraktní pojmenování, intenzifikující a hodnotící pojmenování, expresivní, obrazná pojmenování.

Při analýze získaných textů částečně vycházíme z dělení lexikálních prostředků podle Mluvnice češtiny pro střední školy a částečně podle Současné české stylistiky. Současně přihlížíme k vymezení novinářských klišé a módních slov podle Bečky. Zařadit některé příklady do níže uvedených skupin bývá někdy obtížné, jelikož hranice mezi nimi nejsou příliš ostré a záleží na více faktorech, které rozhodují o tom, kam daný výraz patří. Budeme se snažit o co nejpřesnější zařazení příkladů.

V rámci zkoumaného lexika vymezujeme následující kategorie:

- publicismy
- módní slova
- novinářská klišé

⁴⁵ JAKLOVÁ, A. *Stylistika – přednášky*. České Budějovice: PF JC, 20. 3. 2007.

⁴⁶ NOVOTNÝ, J. a kol. *Mluvnice pro střední školy*. Praha: Fortuna, 1992, s. 163.

- frazeologismy a frazeologická pojmenování
- odborná pojmenování a termíny
- slova cizího původu
- hodnotící pojmenování

6.5.1 PUBLICISMY

„Slova publicistická (publicismy) jsou ustálená, automatizovaná slova nebo slovní spojení užívaná zvláště v žurnalistickém slohu.“⁴⁷ Tvoří specifickou vrstvu výrazových prostředků, avšak velmi rychle dochází k jejich zastarávání a stávají se z nich fráze či klišé. Proto hranice mezi publicismy a klišé je velmi tenká.

Význam mnohých publicismů bývá často přenesený. Mnohdy můžeme hovořit také o aktualizovaných výrazech, kdy se běžné užívaná slova objevují v nových a neobvyklých spojeních.

Zkoumaná periodika se vyznačují nízkým užitím publicismů, jak zřejmě souvisí s charakterem novin tehdejší doby, který podléhal politickému zřízení. Žurnalistická tvorba se spíše vyznačovala jistou schematičností, šablonovitostí a klíčovostí.

Příklady publicismů jsou vybrány z deníků Rudé právo, Mladá fronta a Svobodné slovo:

blesková akce (MF, 12. 8. 1969, r. 25, č. 188, s. 1)

bilance a úvahy (Sv. sl., 28. 7. 1969, r. 25, č. 175, s. 3)

bilance uragánu (MF, 19. 8. 1969, r. 25, č. 194, s. 5)

bratrská spolupráce (MF, 17. 6. 1968, r. 34, č. 227, s. 1)

černé vyhlídky (MF, 1. 7. 1969, r. 25, č. 152, s. 5)

efektivnější socialismus (MF, 1. 9. 1968, r. 24, č. 243, s. 3)

export do zahraničí (MF, 18. 2. 1969, r. 25, č. 42, s. 2)

hledá se řešení (MF, 9. 7. 1969, r. 25, č. 159, s. 1)

ideje socialismu (Sv. sl., 23. 11. 1968, r. 24, č. 289, s. 1)

jednota názorů (MF, 4. 7. 1969, r. 25, č. 155, s. 1)

klíčový problém (MF, 29. 4. 1969, r. 25, č. 100, s. 5)

krok proti inflaci (MF, 29. 12. 1969, r. 25, č. 304, s. 1)

kurs k prosperitě (MF, 15. 5. 1969, r. 25, č. 112, s. 1)

⁴⁷ NOVOTNÝ, J. a kol. *Mluvnice pro střední školy*. Praha: Fortuna, 1992, s. 117.

malý hospodářský zázrak (MF, 2. 10. 1969, r. 25, č. 232, s. 5)
na programu je (MF, 3. 7. 1969, r. 25, č. 154, s. 1)
na slovo vzatí odborníci (MF, 1. 7. 1969, r. 25, č. 152, s. 3)
nedostatečná propaganda (MF, 15. 10. 1969, r. 25, č. 243, s. 5)
nejlepší zbraní (MF, 1. 7. 1969, r. 25, č. 152, s. 3)
normalizace života (Sv. sl., 1. 9. 1968, r. 24, č. 239, s. 1)
normy jistoty (Sv. sl., 13. 1. 1969, r. 25, č. 10, s. 2)
obrodný proces (Sv. sl., 13. 7. 1968, r. 24, č. 192, s. 1)
oficiální poděkování (MF, 30. 9. 1969, r. 25, č. 230, s. 8)
politika jednoty a důvěry (RP, 10. 4. 1968, r. 48, č. 100, s. 6)
perspektivnost vývoje (MF, 1. 7. 1969, r. 25, č. 152, s. 4)
programové prohlášení (MF, 18. 10. 1969, r. 25, č. 246, s. 1)
přijmout prohlášení (RP, 1. 4. 1968, r. 48, č. 91, s. 2)
příjmy stagnovaly (MF, 15. 2. 1969, r. 25, č. 39, s. 1)
příznivé politické klima (Sv. sl., 22. 2. 1969, r. 25, č. 45, s. 1)
příznivé vyhlídky (Sv. sl., 6. 2. 1969, r. 25, č. 31, s. 2)
solidarita humanity (Sv. sl., 8. 7. 1968, r. 24, č. 247, s. 1)
stabilizace ekonomiky (MF, 27. 11. 1969, r. 25, č. 279, s. 1)
střízlivé úvahy (MF, 7. 11. 1969, r. 25, č. 263, s. 3)
široká kampaň (MF, 4. 7. 1968, r. 24, č. 183, s. 1)
taktické chyby (MF, 29. 7. 1969, r. 25, č. 176, s. 7)
terčem pozornosti (MF, 1. 7. 1969, r. 25, č. 152, s. 4)
tragická bilance (Sv. sl., 2. 9. 1969, r. 25, č. 206, s. 2)
...v něm zakotveny úkoly (MF, 3. 7. 1969, r. 25, č. 154, s. 1)
vstoupit v platnost (MF, 10. 7. 1969, r. 25, č. 160, s. 1)
vzít na vědomí (MF, 1. 7. 1969, r. 25, č. 152, s. 1)
zabývat se problematikou (MF, 5. 7. 1969, r. 25, č. 156, s. 1)
zahraniční politika (RP, 29. 5. 1968, r. 48, č. 147, s. 7)
zrcadlo společnosti (Sv. sl., 18. 7. 1968, r. 24, č. 197, s. 6)

6.5.2 MÓDNÍ SLOVA

Slovní zásoba každého jazyka je neustále v pohybu, tzn. slova vznikají a zanikají. Je zcela běžné, že některá slova vzniknou a šíří se velmi rychle. Stejně rychle

ale ustupují na okraj slovní zásoby nebo úplně zanikají. Těmto slovům říkáme „módní slova“. Časem přestanou být novými, ztrácejí svoji expresivitu a zanikají. Podle J. V. Bečky (1992) se módní slova stěží uplatňují ve spisovných projevech a pokud ano, tak pouze jako charakterizační výrazový prostředek v beletrii. Naopak je novináři často používají v publicistických projevech, kde však slouží jako prostředek ke zvýšení pohotovosti vyjadřování: „...slova, jejichž výskyt se náhle zmnohonásobí tím, že se jejich význam rozšíří, a tak se stanou pohotovým prostředkem vyjadřování pro stále širší možnosti užití, což právě vyhovuje novinářské praxi.“⁴⁸

Příklady módních slov z deníků Rudé právo, Mladá fronta, Svobodné slovo:

česká vláda skládá účet (Sv. sl., 8. 7. 1969, r. 25, č. 158, s. 1)

delegace národní rady (Sv. sl., 2. 7. 1968, r. 24, č. 184, s. 1)

ke kádrovým otázkám (Sv. sl., 29. 9. 1969, r. 25, č. 229, s. 1)

konala se plenární schůze (Sv. sl., 2. 8. 1969, r. 25, č. 180, s. 1)

obránci míru (RP, 3. 4. 1968, r. 48, č. 95, s. 6)

plenární zasedání (RP, 5. 4. 1968, r. 48, č. 95, s. 1)

přijmul delegaci (Sv. sl., 2. 8. 1969, r. 25, č. 180, s. 1)

shromáždění k výročí (Sv. sl., 5. 8. 1969, r. 25, č. 182, s. 1)

stojí před závěrečným bojem (MF, 7. 7. 1969, r. 25, č. 132, s. 1)

stál u zrodu myšlenky (MF, 31. 8. 1968, r. 24, č. 242, s. 1)

strana je ve službách lidu (MF, 28. 7. 1968, r. 24, č. 207, s. 1)

upřít pozornost (MF, 7. 10. 1968, r. 24, č. 269, s. 9)

važme každý krok (MF, 6. 1. 1969, r. 25, č. 4, s. 1)

velitelskoštábní cvičení (Sv. sl., 1. 7. 1968, r. 24, č. 180, s. 1)

vláda podala demisi (RP, 7. 4. 1968, r. 48, č. 97, s. 1)

vyjádřit hluboké uspokojení (Sv. sl., 19. 9. 1968, r. 24, č. 258, s. 1)

vstoupit do nové etapy (Sv. sl., 14. 7. 1968, r. 24, č. 193, s. 2)

v zájmu občanů (RP, 24. 4. 1968, r. 48, č. 113, s. 5)

zahájit cviční spojeneckých armád (Sv. sl., 2. 7. 1968, r. 24, č. 158, s. 1)

⁴⁸ BEČKA, J. V. *Sloh žurnalistiky*. Ostrava: Novinář, 1986, s. 13.

6.5.3 NOVINÁŘSKÁ KLIŠÉ

J. V. Bečka (1992) charakterizuje klišé jako obraty, jež jsou již otřelé a které už nejsou aktuální. Ztratily na své působivosti a staly se automatizovanými. Ve funkčním stylu uměleckém se klišé chápou jako slohová závada, avšak ve funkčním stylu publicistickém dostává klišé užší význam: „...slovní obrat s obrazným základem zcela známým, takže jej jako metaforu již ani necítíme.“⁴⁹ Dle J. V. Bečky (1992) se s novinářskými klišé můžeme často setkávat především v úvahových článcích z oblasti politiky nebo ekonomiky, ale také v komentářích. V novinách pak vystihují základní situace společenského života. Klišé nemá žádnou ustálenou podobu a jejich počet není v současné době nikterak vysoký. Ve zkoumaných letech, tzn. v době totalitního režimu měla klišé, a to především v politických projevech, vysokou frekvenci a podporovala sklon k frázozitosti, jak můžeme potvrdit na základě prostudovaných článků z deníků Rudé právo, Mladá fronta, Svobodné slovo.

Slovo „boj“ patřilo bezesporu mezi nejčastěji se objevujícími klišé zkoumané doby“. Podle J. V. Bečky (1992) spočíval význam slova v označení zpravidla kolektivního úsilí, které překonává nesnáze, překážky a které vyžaduje obětavost.

Nejčastěji se nacházela v textech politického charakteru a jejich úkolem bylo kupříkladu přesvědčit čtenáře o snaze vlády zlepšit politickou či společenskou situaci nebo zdůraznit úsilí o pokrok či změnu. Klišé také vyjadřovalo určitou expresivitu. Uvádíme zde několik vybraných příkladů:

boj o ostrov (MF, 21. 7. 1969, r. 25, č. 169, s. 1)

boj o přežití (MF, 5. 4. 1969, r. 25, č. 81, s. 5)

boj osvědčenou prací (Sv. sl., 30. 1. 1969, r. 25, č. 25, s. 2)

boj o štěstí (MF, 23. 10. 1969, r. 25, č. 250, s. 4)

boj o záchranu (Sv. sl., 31. 3. 1969, r. 25, č. 76, s. 5)

boj s ďáblem (Sv. sl., 26. 7. 1969, r. 25, č. 174, s. 8)

boj téměř permanentní (Sv. sl., 10. 7. 1969, r. 25, č. 161, s. 2)

boj za pokrok k míru (Sv. sl., 23. 9. 1969, r. 25, č. 224, s. 1)

boje neustávají (RP, 18. 5. 1968, r. 48, č. 136, s. 7)

bojem k vítězství (MF, 24. 7. 1969, r. 25, č. 172, s. 5)

intenzita bojů roste (MF, 29. 11. 1969, r. 25, č. 281, s. 5)

⁴⁹ BEČKA, J. V. *Sloh žurnalistiky*. Ostrava: Novinář, 1986, s. 16.

nová vlna bojů (MF, 13. 5. 1969, r. 25, č. 110, s. 5)
příliš tvrdý boj (Sv. sl., 29. 1. 1969, r. 25, č. 24, s. 8)
stojí před závěrečným bojem (MF, 7. 7. 1969, r. 25, č. 132, s. 1)
urputné boje propukly (MF, 27. 8. 1969, r. 25, č. 201, s. 5)

Velice často se v denících objevovalo také slovo „čin“:

činy pro rozvoj vlasti (MF, 18. 10. 1969, r. 25, č. 246, s. 2)
doba žádá činy (MF, 2. 10. 1969, r. 25, č. 232 s. 2)
heroický a statečný čin (MF, 27. 1. 1969, r. 25, č. 22, s. 1)
konkrétní činy (MF, 2. 10. 1969, r. 25, č. 232, s. 2)
nadešel čas činů (MF, 8. 10. 1969, r. 25, č. 237, s. 1)
nastala doba činů (Sv. sl., 5. 3. 1969, r. 25, č. 54, s. 1)
po slovech činy (RP, 29. 5. 1968, r. 48, č. 147, s. 5)
tvůrčí jednota činu (Sv. sl., 29. 9. 1968, r. 24, č. 331, s. 1)
výzva k činům (RP, 1. 4. 1968, r. 48, č. 91, s. 1)

Další příklady klišé, které se ve zkoumané době v denících RP, MF a Sv. sl. nejčastěji objevovaly:

bitva o ring (Sv. sl., 9. 8. 1969, r. 25, č. 188, s. 8)
bitva s časem (MF, 3. 2. 1969, r. 25, č. 28, s. 8)
byl stanoven úkol (Sv. sl., 26. 9. 1968, r. 24, č. 261, s. 1)
cesta k dorozumění (MF, 6. 1. 1969, r. 25, č. 4, s. 3)
cílem je olympiáda (Sv. sl., 8. 11. 1968, r. 24, č. 303, s. 8)
dlouhodobé plány (Sv. sl., 15. 7. 1969, r. 25, č. 194, s. 1)
jednota názorů (MF, 4. 7. 1969, r. 25, č. 155, s. 1)
kontrolní a revizní komise (RP, 26. 4. 1968, r. 48, č. 115, s. 1)
k vytyčeným cílům (Sv. sl., 22. 9. 1968, r. 24, č. 261, s. 1)
nad plán (MF, 23. 8. 1969, r. 25, č. 198, s. 1)
nastínil úkol (Sv. sl., 12. 7. 1969, r. 25, č. 162, s. 1)
o úkolech KSČ (Sv. sl., 29. 9. 1969, r. 25, č. 229, s. 3)
plán k plnění prohlášení (MF, 5. 2. 1969, r. 25, č. 30, s. 1)
přijmout opatření (MF, 18. 7. 1969, r. 25, č. 167, s. 1)
rozhodující úkol (Sv. sl., 12. 7. 1969, r. 25, č. 162, s. 1)
sešli se k projednání (MF, 5. 7. 1969, r. 25, č. 156, s. 1)
služba vlasti (MF, 31. 8. 1968, r. 24, č. 242, s. 1)
socialistický národ (RP, 1. 5. 1968, r. 48, č. 120, s. 1)

soustředit zájem (MF, 3. 7. 1969, r. 25, č. 154, s. 3)
srdečným smíchem (MF, 3. 7. 1969, r. 25, č. 154, s. 1)
stát v cestě (MF, 22. 8. 1969, r. 25, č. 197, s. 7)
upevňovat jednotu (MF, 9. 7. 1969, r. 25, č. 133, s. 1)
v popředí zájmu (MF, 2. 1. 1969, r. 25, č. 1, s. 1)
vytvořit ovzduší jednoty (Sv. sl., 9. 1. 1969, r. 25, č. 7, s. 2)
v zájmu celého zemědělství (RP, 23. 5. 1968, r. 48, č. 141, s. 5)

J. V. Bečka (1986) hovoří o tom, že klišé typu boj, cesta, přístup nebo role pomáhají konkretizovat obraz se zobecňující platností, a proto se využívají především v abstraktních hodnotících úvahách, kde se jedná o obecné problémy. V publicistických textech jsme se v námi zkoumané době nejčastěji setkávali s klišé jako ustáleným výrazem nebo slovním spojením. Často existovalo slovo, které bylo jakýmsi jádrem daného klišé a to se vyskytovalo v různých slovních spojeních (např. výše uvedené slovo „boj“). Použití klišé představuje pro autora novinového článku určitý druh pomoci, např. při popisu podobných situací.

6.5.4 FRAZEOLOGISMY A FRAZEOLOGICKÁ POJMENOVÁNÍ

Slovník synonym a frazeologismů (1979) charakterizuje frazeologii jako soubor ustálených spojení, tzv. frazeologických obrátů (frazeologismů): „Jsou to ustálená pojmenování složená ze dvou i více slov, jež bereme jako pojmenovávací jednotky.“⁵⁰

Podle J. V. Bečky (1986) se slovní spojení ustalují v konkrétních situacích, ve kterých je obtížný volný výběr slovních výrazů. Frazeologismy jsou slova, která se významově vážou na sebe. Význam jednotlivých slov daného frazeologismu je slabý nebo neexistuje vůbec. Je zajímavé, že ačkoli jsou pro nás některé frazeologismy nezřetelné, např. *nechat někoho na holičkách*, stále je chápeme jako ustálený celek. Významová vázanost a ustálenost frazeologismů má vliv také na jejich vázanost formální: „Omezuje se a někdy se úplně ztrácí možnost synonymních obměn, např. v obratu zahodit flintu do žita nelze zaměnit flintu na pušku, a to ani ve spisovném projevu. Nelze dobře obměňovat tvar slov, např. čilý jako rybička (nikoli jako ryba), ale mlčel jako ryba (nikoli jako rybička). Ustálen a neměnný bývá často i sled ve frazeologismu, např. měl na růžích ustláno (nikoli ustláno na růžích).“⁵¹

⁵⁰ BEČKA, J. V. *Slovník synonym a frazeologismů*. Praha: Vydavatelství Novinář, 1979, S. 321

⁵¹ BEČKA, J. V. *Sloh žurnalistiky*. Ostrava: Novinář, 1986, s. 28.

V rámci frazeologických obrátů se podle Slovníku synonym a frazeologismů (1979) rozlišují tři druhy: frazeologismy intenzifikační (zesilující), frazeologismy verbalizační (slovesné) a frazeologismy konkretizační (rčení). Liší se svým úkolem, formou, rozsahem užití i účinností.

6.5.4.1 FRAZEOLISMY INTENZIFIKAČNÍ

Podle J. V. Bečky (1979) vzniká často potřeba zesílit nebo zeslabit význam slova, tzn. doplnit význam slova označením jeho intenzity. Intenzitu pojmenování můžeme stupňovat už výběrem slov. Bečka (1986) uvádí, že frazeologismy intenzifikační vznikají ustálením slovních spojení, ve kterých je základní slovo zesilováno slovem, jež vyjadřuje vyšší míru jeho významu, např. *hrobové ticho, navlas stejný, měl hlad jako vlk*. Většinou se jedná o slova lidového původu, jež mívají formu přirovnání. V novinařině spíše než intenzifikační frazeologismy najdeme obraty s intenzifikujícím adjektivem, např. *drtivá většina, nedozírné důsledky, bouřlivý potlesk*. Dalším způsobem zesilování nebo zeslabování významu slova jsou volná spojení, např. *na nejvyšší míru rozezlen, projevil malou ochotu, projevil jisté rozpaky*.

J. V. Bečka (1979) píše, že základními intenzifikačními prostředky jsou intenzifikační přídavná jména a příslovce, jež často sice tvoří bohaté synonymní řady, avšak nestačí plně výrazovým potřebám. V publicistickém stylu, především u abstrakt, se často využívá k odstupňování míry významu rozměrových adjektiv a adverbií, a to většinou v automatizovaných spojeních, např. *široké možnosti, úzké zájmy, hluboké znalosti, rozpory*.

Dále sděluje, že za zmínku stojí zesilování výrazem „hluboký, prohlubovat“, jež označuje zesílení složitější, intenzitu jdoucí do hloubky. V novinách je taková intenzifikace velmi častá, např.:

hluboká krize (Sv. sl., 14. 7. 1968, r. 24, č. 193, s. 8)

Autor působí podobnými spojeními na čtenáře silně. Užívá je v takových případech, kdy se snaží něco vyzdvihnout. Spojení se objevovala v tehdejších denících, a to v článkách, které podávaly informace o významných kulturních, společenských nebo sportovních událostech. Záměr autora spočívá ve snaze dosáhnout větší expresivity.

Další příklady intenzifikačních frazeologismů:

cestovní horečka (Sv. sl., 19. 9. 1968, r. 24, č. 258, s. 6)

hlemýždím tempem (MF, 18. 7. 1969, r. 25, č. 167, s. 1)
horký týden (RP, 13. 6. 1968, r. 48, č. 161, s. 8)
hubená léta (RP, 11. 6. 1968, r. 48, č. 159, s. 5)
na smutečním loži (Sv. sl., 19. 9. 1968, r. 24, č. 258, s. 1)
nedozírné důsledky (RP, 31. 5. 1968, r. 48, č. 149, s. 7)
nominační frašky (MF, 5. 7. 1969, r. 25, č. 156, s. 7)
ochrnuté telefony (MF, 5. 7. 1969, r. 25, č. 156, s. 2)
otevřená slova (Sv. sl., 3. 7. 1968, r. 24, č. 181, s. 1)
otevřený dopis (Sv. sl., 13. 7. 1968, r. 24, č. 192, s. 1)
raketový déšť (RP, 29. 5. 1968, r. 48, č. 147, s. 7)
rozehraná partie (MF, 28. 7. 1968, r. 24, č. 208, s. 7)
smutný koloběh (MF, 1. 7. 1969, r. 25, č. 152, s. 3)
šachový tah (Sv. sl., 5. 7. 1969, r. 25, č. 156, s. 1)
šťastná havárie (MF, 17. 7. 1969, r. 25, č. 166, s. 1)
těžká hlava (Sv. sl., 30. 9. 1969, r. 25, č. 230, s. 3)
tvrdá slova (MF, 12. 7. 1968, r. 24, č. 191, s. 5)
tvrdý oříšek (Sv. sl., 26. 7. 1969, r. 24, č. 174, s. 7)
věčné téma (MF, 28. 7. 1968, r. 25, č. 207, s. 5)
zlatý hřeb (RP, 2. 7. 1969, r. 49, č. 153, s. 4)
železná nutnost (RP, 23. 7. 1969, r. 49, č. 171, s. 1)

6.5.4.2 FRAZEOLISMUS VERBALIZAČNÍ

J. V. Bečka (1986) hovoří o tom, že frazeologismy verbalizační vznikají a ustalují se tehdy, když je nutno uvést podstatné jméno do dějového vztahu v textu. Bečka v publikaci *Sloh žurnalistiky* charakterizuje typ frazeologismů následovně: „Slovesný nebo přesněji verbalizační frazeologický obrat je ustálené spojení podstatného jména se slovesem. Sloveso uvádí podstatné jméno do dějového vztahu.“⁵²

Ve zkoumaných letech se objevovaly verbalizační frazeologismy v denním tisku poměrně často. V současné době tomu je tomu podobně. Jejich využití v novinách hodnotíme jako potřebné a výhodné, protože slouží ke zvyšování výrazu, což je v novinách velice důležité. Nutno je zdůraznit, že autor článku dobře znal především

⁵² BEČKA, J. V. *Slovník synonym a frazeologismů*. Praha: Vydavatelství Novinář, 1979, s. 332.

běžné frazeologismy a uměl je správně použít, jinak by došlo k neporozumění textu čtenářem.

Podle J. V. Bečky (1979) nemá většina slovesných obrátů substantiv vedle sebe slovesné protějšky, proto jsou slovesně jmenná spojení vyjadřovací nutností. Některá slovesně jmenná pojmenování však vedle sebe mají jak prosté substantivum, tak i prosté sloveso, např. *oběť – obětovat; podstoupit oběť*.

Slovesa, která tvoří druhou část slovního spojení, mohou mít buď obecný charakter, např. *mít, být, jít*, nebo se může jednat o slovesa konkrétní, jež často vyjadřují pohyb. Většinou jsme se mohli setkat se spojením typu verbum + substantivum s abstraktním významem, i když spojení s konkréty se občas také vyskytovalo v textech. Takováto spojení najdeme ve zkoumaných periodikách hlavně v článcích s různým zaměřením, především ale v textech politického charakteru, dále ve sportovních, společenských i kulturních článcích. V novinách plní daný typ frazeologismů persvazivní funkci i dnes:

autobusy ČSAD mají zelenou (Sv. sl., 31. 8. 1968, r. 24, č. 239, s. 6)

byl proveden státní převrat (MF, 18. 7. 1968, r. 24, č. 197, s. 1)

byl středem zájmu (Sv. sl., 21. 8. 1969, r. 25, č. 196, s. 8)

byla poskytnuta pomoc (MF, 12. 7. 1968, r. 24, č. 191, s. 1)

byla provedena normalizace (MF, 12. 7. 1968, r. 24, č. 191, s. 1)

být pionýrem (MF, 20. 11. 1968, r. 24, č. 307, s. 1)

je na programu (MF, 13. 7. 1968, r. 24, č. 191, s. 1)

je pánem svého času (MF, 27. 12. 1968, r. 24, č. 337, s. 5)

je středem zájmu (Sv. sl., 1. 8. 1969, r. 25, č. 179, s. 1)

je v dobré formě (RP, 11. 5. 1968, r. 48, č. 129, s. 3)

je velkým překvapením (MF, 15. 7. 1968, r. 24, č. 195, s. 3)

je zahaleno hustou clonou tajemství (RP, 3. 4. 1968, r. 48, č. 93, s. 1)

jednání je ve slepé uličce (MF, 21. 12. 1968, r. 24, č. 334, s. 5)

jsme favority (MF, 13. 7. 1968, r. 24, č. 192, s. 8)

jsme svědky (MF, 29. 7. 1968, r. 24, č. 207, s. 1)

jsou stále středem pozornosti (MF, 23. 7. 1968, r. 24, č. 202, s. 1)

měl projev (MF, 12. 7. 1968, r. 24, č. 191, s. 1)

měli co do činění (MF, 28. 7. 1968, r. 24, č. 207, s. 1)

měli na mále (RP, 30. 5. 1968, r. 48, č. 148, s. 8)

nebývá zvykem (MF, 27. 7. 1968, r. 24, č. 206, s. 1)

nejde jen o nás (RP, 1. 5. 1968, r. 48, č. 120, s. 7)
není sladce kolem cukru (MF, 15. 12. 1968, r. 24, č. 328, s. 4)
o kritiku nebyla nouze (RP, 31. 5. 1968, r. 48, č. 149, s. 6)
socialismus je ohrožen (MF, 23. 7. 1968, r. 24, č. 202, s. 1)
úpravy jsou v plném proudu (MF, 21. 8. 1968, r. 24, č. 231, s. 1)

Velmi často se ve všech typech textů objevovalo spojení slovesa označujícího vyjádření, řeč, projev a abstraktního podstatného jména (někdy i konkrétního). I zde převažuje funkce persvazivní, jak dokládají níže uvedené příklady:

dáváme slovo (Sv. sl, 3. 7. 1968, r. 24, č. 182, s. 3)
hovořit o úkolech (Sv. sl., 30. 7. 1969, r. 25, č. 177, s. 1)
konstatovat příčiny (MF, 11. 7. 1968, r. 24, č. 190, s. 1)
pozdravit aktiv (Sv. sl., 20. 8. 1969, r. 25, č. 195, s. 1)
prohlašuje názor (MF, 28. 7. 1968, r. 24, č. 207, s. 1)
přednést stanovisko (Sv. sl., 30. 7. 1969, r. 25, č. 177, s. 1)
přijmout delegaci (RP, 12. 8. 1969, r. 49, č. 188, s. 1)
říct pravdu (Sv. sl., 30. 8. 1968, r. 24, č. 238, s. 1)
vyslovuje upřímné díky (MF, 31. 8. 1968, r. 24, č. 242, s. 1)
zodpovědět otázky (Sv. sl., 8. 9. 1969, r. 25, č. 211, s. 1)

Sloveso ve spojení může mít také význam obrazný, přičemž často dochází k tomu, že se obrazná slovesa ve frazeologismech ustalují a čtenáři již jejich obrazný původ neberou na vědomí. Některé vazby sloves později žijí už jen ve frazeologismech. Ve zkoumaných denících jsme našli ku příkladu následující příklady:

až se zima zeptá (MF, 11. 7. 1969, r. 25, č. 161, s. 1)
dokud míč vládne jejich životu (MF, 9. 7. 1969, r. 25, č. 159, s. 8)
nastítnit úkoly (Sv. sl., 12. 7. 1969, r. 25, č. 162, s. 1)
nedá spát (Sv. sl., 14. 7. 1968, r. 24, č. 194, s. 1)
řeka si oddychne (Sv. sl., 19. 7. 1968, r. 24, č. 186, s. 3)
slunce pálí (MF, 4. 7. 1968, r. 24, č. 186, s. 1)
věnujte pozornost (Sv. sl., 10. 7. 1969, r. 25, č. 160, s. 1)
začíná se točit hlava (Sv. sl., 1968, r. 24, č. 180, s. 4)
zamíchat karty (MF, 4. 7. 1969, r. 25, č. 155, s. 8)

Ve Slovníku synonym a frazeologismů (1979) se hovoří o zvláštní situaci, která nastává, pokud i podstatné jméno daného obratu chápeme v obrazné platnosti. Příklady jsme našli v různých typech článků, avšak nejvíce ve sportovní či politické rubrice:

dolar končí kariéru (18. 7. 1968, r. 24, č. 331, s. 5)
dopingový mrak se rozplynul (Sv. sl., 17. 7. 1969, r. 25, č. 167, s. 8)
je odzvoněno fámám (MF, 18. 3. 1969, r. 25, č. 65, s. 1)
kámen na kameni nezůstal ... (MF, 23. 7. 1969, r. 25, č. 171, s. 7)
měsíční horečka vrcholí (MF, 15. 7. 1969, r. 25, č. 164, s. 1)
na koho to slovo padne (MF, 17. 5. 1969, r. 25, č. 114, s. 8)
nedá si pokoj (MF, 8. 7. 1969, r. 25, č. 158, s. 7)
nůžky se nezavírají (MF, 9. 7. 1969, r. 25, č. 159, s. 1)
padl jediný rekord (MF, 2. 8. 1969, r. 25, č. 180, s. 3)
pořádek dělá přátele (RP, 13. 8. 1969, r. 49, č. 189, s. 1)
sesazena z trůnu (MF, 5. 7. 1969, r. 25, č. 156, s. 7)
slova zůstávají viset ve vzduchoprázdnu (MF, 28. 7. 1968, r. 24, č. 208, s. 7)
školství volá o pomoc (Sv. sl., 4. 7. 1968, r. 24, č. 183, s. 1)
šlapeme si po štěstí (MF, 28. 4. 1969, r. 25, č. 99, s. 1)
volby klepou na dveře (RP, 22. 6. 1968, r. 48, č. 171, s. 7)
vrah uvízl v síti (MF, 8. 7. 1969, r. 25, č. 158, s. 1)
vzbudit pozornost (Sv. sl., 6. 7. 1968, r. 24, č. 185, s. 1)
zajiskří mu v očích vzpomínkou (MF, 15. 7. 1968, r. 24, č. 194, s. 1)

V rámci verbalizačních frazeologismů lze vydělit podskupinu obrátů se slovesy, která vyjadřují pohyb. Nabývají přeneseného významu a často se pojí s abstraktními substantivy. Objevovaly se především v politických textech a jejich použitím se snaží autor zapůsobit na čtenáře. Uvádíme opět příklady z deníků Mladá fronta, Rudé právo a Svobodné slovo:

čas nadešel (MF, 26. 7. 1968, r. 24, č. 205, s. 8)
jde o demokratickou kontrolu (MF, 17. 7. 1968, r. 24, č. 197, s. 3)
jde o postavení (RP, 21. 5. 1968, r. 48, č. 139, s. 3)
jít nastoupenou cestou (MF, 21. 7. 1968, r. 24, č. 200, s. 1)
k atentátu nedošlo (MF, 23. 7. 1968, r. 24, č. 202, s. 1)
o co půjde (MF, 17. 12. 1968, r. 24, č. 330, s. 5)
stojí to za pokus (RP, 9. 7. 1969, r. 49, č. 159, s. 5)
volební horečka stoupá (RP, 28. 5. 1968, r. 48, č. 148, s. 7)
výsledky vešly ve známost (RP, 2. 4. 1968, r. 48, č. 92, s. 7)
vzít na vědomí (MF, 23. 7. 1968, r. 24, č. 202, s. 1)

Často jsme se v textech různého charakteru setkávali se slovesy abstraktního významu, jež byly použity v přeneseném významu, např.:

dejte trumfy na stůl (MF, 21. 8. 1968, r. 24, č. 231, s. 2)

na koho se usmálo štěstí (MF, 5. 7. 1969, r. 25, č. 156, s. 6)

laťka se zachvěla (MF, 12. 12. 1968, r. 24, č. 326, s. 8)

měli eso v rukávě (Sv. sl., 27. 11. 1968, r. 24, č. 319, s. 8)

obrátit se s důvěrou (MF, 11. 9. 1968, r. 24, č. 244, s.1)

počasí žním přeje (MF, 6. 9. 1969, r. 25, č. 183, s. 2)

polili se strachem (MF, 10. 7. 1969, r. 25, č. 160, s. 8)

svět se chystá do Brna (MF, 29. 7. 1969, r. 25, č. 176, s. 7)

úvahy se točí kolem dvou otázek (MF, 15. 7. 1969, r. 25, č. 164, s. 8)

... vázala na sebe naději (MF, 23. 7. 1969, r. 25, č. 171, s. 7)

vytyčovat cesty rozvoji (MF, 25. 7. 1968, r. 24, č. 204, s. 1)

zpráva vzbudila pozornost (MF, 31. 8. 1968, r. 24, č. 242, s. 1)

zraky národa se upírají k jediné události (MF, 19. 7. 1968, r. 24, č. 203, s.1)

6.5.4.3 FRAZEOLISMY KONKRETIZAČNÍ

J. V. Bečka ve Slovníku synonym a frazeologismů (1979) a ve Slohu žurnalistiky (1986) charakterizuje frazeologismy konkretizační neboli rčení jako frazeologické obraty, které označují danou skutečnost složeným nepřímým, metaforickým, metonymickým či synekdochickým pojmenováním. Abstraktní jev se pak stává konkrétním, což je důležité pro snadnější pochopení.

Základními konkretizačními frazeologismy jsou rčení slovesná, z nichž často poznáme, že vznikla v lidovém prostředí, tj. na venkově. Jde o větná sdělení, jež mají ustálenou formu a v jejich případě je aktuální pouze to, co zasazuje dané rčení do sdělení skutečnosti. Některá z nich jsou zcela typická v novinářině, například:

a přece se točí (Sv. sl., 1. 9. 1968, r. 24, č. 239, s. 4)

... by bylo nošením dříví do lesa (MF, 8. 7. 1969, r. 25, č. 158, s. 2)

dnes musejí být vyloženy karty (Sv. sl., 4. 7. 1968, r. 24, č. 183, s. 6)

jedna vlaštovka jaro nedělá (RP, 28. 4. 1968, r. 48, č. 117, s. 12)

malují snad čerta na zed' (RP, 12. 5. 1968, r. 48, č. 130, s. 3)

neštěstí nechodí po horách ... (Sv. sl., 19. 7. 1969, r. 25, č. 169, s. 2)

pálí to jako čert (RP, 12. 7. 1969, r. 49, č. 162, s. 12)

v nouzi poznáš přítele (MF, 21. 7. 1968, r. 24, č. 200, s. 1)

vrabec v hrsti je lepší než... (Sv. sl., 7. 7. 1969, r. 25, č. 158, s. 3)

vymřeme po meči i po přeslici (RP, 21. 7. 1969, r. 49, č. 169, s. 2)

V novinách se objevovala i slovesná rčení literárního původu. Jsou spíše knižní a také se váží na spisovný jazyk. Ačkoliv nebyla použita v novinách často, přesto jsme mohli vyhledat několik příkladů:

kdož jsou boží bojovníci (Sv. sl., 5. 7. 1969, r. 25, č. 156, s. 5)

zločin a trest (Sv. sl., 2. 7. 1968, r. 25, č. 180, s. 5) – rčení neslovesné, které by mělo patřit do frazeologismů substantivních, ale protože je původu literárního, řadíme ho do výše uvedené skupiny.

Některé ustálené obraty není možné vždy označovat jako rčení, ačkoli mají ráz frazeologického obratu. Nacházeli jsme je i ve zkoumaných novinách:

na slovo vzatí odborníci (MF, 1. 7. 1969, r. 25, č. 152, s. 3)

poukazuje se na úroveň (MF, 27. 7. 1968, r. 24, č. 206, s.3)

proud návštěvníků překročil počet (MF, 29. 7. 1968, r. 24, č. 208, s.1)

přinesly úryvky z projevu (MF, 23. 7. 1968, r. 24, č. 202, s.1)

stojíme na prahu energetické kalamity (MF, 24. 7. 1969, r. 25, č. 172, s. 3)

vstoupit do své druhé poloviny (MF, 5. 7. 1969, r. 25, č. 156, s. 1)

zastávat funkci (MF, 15. 11. 1968, r. 24, č. 303, s.1)

Méně častá jsou v publicistických textech rčení neslovesná, tzn. substantivní a adverbialní. Ještě k neobvyklejším patří rčení adjektivní. Níže uvádíme několik neslovesných rčení:

cesty osudu (MF, 22. 11. 1968, r. 24, č. 309, s. 8)

do třetice všeho dobrého (RP, 8. 5. 1968, r. 48, č. 95, s. 6)

dýmka míru (Sv. sl., 28. 9. 1968, r. 24, č. 267, s. 3)

gordický uzel (Sv. sl., 2. 9. 1969, r. 25, č. 206, s. 8)

chlapské slovo (RP, 5. 4. 1968, r. 48, č. 95, s. 6)

rok co rok (MF, 1. 7. 1969, r. 25, č. 152, s. 2)

šátek na rozloučenou (Sv. sl., 26. 10. 1968, r. 24, č. 292, s. 12)

tváří v tvář (Sv. sl., 19. 8. 1969, r. 25, č. 194, s. 3)

valčík na rozloučenou (Sv. sl., 26. 10. 1968, r. 24, č. 292, s. 12)

vítězství rozumu (Sv. sl., 1. 7. 1968, r. 24, č. 180, s. 2)

v začarovaném kruhu (Sv. sl., 11. 12. 1968, r. 24, č. 331, s. 3)

výkřik módy (MF, 21. 11. 1968, r.24, č. 308, s. 8)

zima na krku (MF, 8. 11. 1968, r. 24, č. 323, s. 6)

žabomyší válka (MF, 25. 7. 1968, r. 24, č. 204, s. 8)

Ve zkoumaných periodikách se obecně příliš konkretizačních frazeologismů neobjevovalo, snad proto, že jsou původu lidového. Čtenář se s nimi mohl setkat v článcích méně závažných a svázaných, nejčastěji pak ve sportovních reportážích, v nichž autoři článků podávali informace velmi expresivně a často sahalí po konkretizačních rčeních, např.:

čas skládání účtů (Sv. sl., 16. 11. 1968, r. 24, č. 310, s. 8)

horká železka v cyklistickém ohni (Sv. sl., 16. 8. 1969, r. 25, č. 192, s. 8)

horké chvíle favoritům (Sv. sl., 14. 8. 1969, r. 25, č. 190, s. 8)

Chilská sláva, polní tráva (Sv. sl., 11. 9. 1969, r. 25, č. 214, s. 8)

naděje umírá naposled (Sv. sl., 7. 8. 1969, r. 25, č. 184, s. 8)

největší železko v ohni splnilo naděje (Sv. sl., 15. 9. 1969, r. 25, č. 217, s. 7)

než chytí druhý dech (MF, 16. 9. 1968, r. 24, č. 195, s. 8)

s atletikou se roztrhl pytel (RP, 4. 7. 1969, r. 49, č. 156, s. 8)

Slavia ztrácí dech (MF, 23. 12. 1968, r. 24, č. 336, s. 11)

střelci už ztratili dech (Sv. sl., 1. 9. 1969, r. 25, č. 205, s. 8)

Naopak nejméně frazeologismů jsme mohli najít v textech politického charakteru. Pokud se objevovaly, tak jen v kriticky zaměřených textech či komentářích. Jedním ze znaků rčení je jeho značná ustálenost, často až strnulá neměnnost.

Obecně lze říci, že ve sledovaném období je v novinách (RP, MF, SS) kategorie frazeologismů hojně zastoupena. Nejčastěji jsme se mohli setkat s intenzifikačními a poté verbalizačními frazeologickými obraty. Na druhé straně rčení nebyla hojně využívaným prostředkem. Spíše se objevovala a objevují v mluveném jazyce a z něj pak přecházejí do krásné literatury. Základní funkcí frazeologismu je působit na čtenáře a ovlivnit jej. Protože jde o ustálená slovní spojení, je možné výrazové prostředky označit jako automatizované, což znamená, že jsou čtenáři srozumitelná a často mu usnadňují práci s textem. Autoři používají frazeologismů ve snaze zapůsobit na čtenáře a ovlivnit ho. Usilují o expresivní popis skutečnosti. Informační funkce spíše ustupovala do pozadí. Podle J. V. Bečky (1986) však novináři s některými rčeními zacházejí příliš volně, tzn. že je aktualizují, čímž dostávají nový význam, např. *přidává polínko do diskuse*.

6.5.5 ODBORNÁ POJMENOVÁNÍ A TERMÍNY

Česká stylistika (1992) charakterizuje termíny jako slova, která označují jevy vědeckého poznání a jejich soubor pak označuje jako terminologii: „Termíny jsou hlavním prostředkem, kterým se dosahuje ve vědeckém vyjadřování nezbytné jednoznačnosti a přesnosti.“⁵³

Ve funkčním stylu publicistickém jsou odborná pojmenování a termíny zastoupena značně omezeně na rozdíl od funkčního stylu odborného, pro něhož je užívání odborných pojmenování a termínů charakteristické. Odborné texty jsou zaměřeny na užší okruh čtenářů, u nichž se předpokládá zájem o daný obor a také znalost termínů. Naproti tomu projevy publicistické se zaměřují na širokou vrstvu laického obyvatelstva, u níž se výše uvedená znalost nepředpokládá nebo spíše nevyžaduje. Proto se s odbornými obraty a termíny setkáváme v novinářině poměrně málo, což platilo v novinových člancích zkoumaného období. Vždy, když se nějaký odborný název či termín v některém periodiku objevil, byl zpravidla ihned autorem textu vysvětlen, aby nedošlo k nepochopení textu čtenářem, popřípadě mohl čtenář jeho význam pochopit na základě kontextu.

Přesto jsme v prostudovaných denících několik příkladů našli:

astrofyzika (MF, 30. 9. 1968, r. 24, č. 263, s. 1)

císařský řez (MF, 7. 10. 1968, r. 24, č. 269, s. 1)

in memoriam (RP, 22. 5. 1968, r. 48, č. 140, s. 3)

Intersputnik (Sv. sl., 17. 9. 1969, r. 25, č. 219, s. 1)

jaderná energetika (Sv. sl., 8. 11. 1968, r. 24, č. 303, s. 1)

konfekční stroj (Sv. sl., 10. 9. 1969, r. 25, č. 213, s. 1)

kybernet (Sv. sl., 9. 8. 1969, r. 25, č. 188, s. 7)

makromolekulární chemie (Sv. sl., 5. 7. 1968, r. 24, č. 184, s. 5)

radioaktivní zářič (MF, 26. 7. 1968, r. 24, č. 205, s. 3)

rotační pece (RP, 29. 4. 1968, r. 48, č. 118, s. 1)

samočinný počítač (MF, 13. 9. 1968, r. 24, č. 246, s. 1)

slaboproudá elektrotechnika (MF, 28. 12. 1968, r. 24, č. 338, s. 1)

strojný počítač (Sv. sl., 9. 8. 1969, r. 25, č. 188, s. 7)

vzduchový kompresor (RP, 1. 4. 1968, r. 48, č. 91, s. 1)

⁵³ BEČKA, J. V.: *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992, s. 73.

železoruďný koncentrát (MF, 13. 9. 1968, r. 24, č. 246, s. 1)

Takovéto výrazy se objevovaly hlavně v textech, které čtenáři podávaly informace o technickém nebo ekonomickém vývoji. Naopak zřídka jsme se s nimi setkali ve sportovní rubrice. Politické články a kulturní zprávy prakticky žádná odborná pojmenování ani termíny neobsahovaly. Jejich přítomnost v rámci publicistiky byla ve sledovaném období téměř nežádoucí, neboť jak jsme již uvedli, by mohlo dojít k nepochopení ze strany čtenáře. V novinových textech pak plnily výrazy funkci informační.

6.5.6 SLOVA CIZÍHO PŮVODU

Podle J. V. Bečky (1992) tvoří slova cizího původu početnou a důležitou složku slovní zásoby každého jazyka. Jsou výsledkem hospodářských, kulturních i politických styků. Ve Slohu žurnalistiky (1986) se uvádí, že slova cizího původu představují stále diskutovaný problém, protože jejich výskyt v tisku je mnohem vyšší, než je ve skutečnosti žádoucí. Hlavní potíž spočívá v tom, která slova cizího původu jsou přijatelná, která jsou zbytečná a naopak nezbytná. Čtenáři – laici přijímají slova cizího původu, která označují konkrétní objekty kladně, např. *ananas, kakao, auto, motor*. Jako zbytečná pak pocítují taková slova, která neznají nebo jim znějí příliš učeně, zkrátka ta, kterým nerozumějí. Jedná se především o adjektiva převzatá do češtiny poměrně pozdě, např. *extravagantní, totální, grandiózní*.

Novinové články obsahují také slova, která z dnešního hlediska již nepocítujeme jako cizí, jejichž cizí původ si neuvědomujeme, např. *lyže* a slova, jež zdomácněla, např. *elektřina*. Většina slov cizího původu, jež se objevují v tisku, mají svůj český ekvivalent. Autoři je často redukují, protože nadměrný výskyt slov cizího původu v článku může na čtenáře působit nesrozumitelně a rušivě. Cizí slova jsou méně průhledná než české protějšky. Domácí slova často tvoří odvozeniny, takže jejich srozumitelnost je pro čtenáře samozřejmá.

Na základě prostudovaných článků hodnotíme užití slov cizího původu jako nežádoucí především v textech politických, jelikož se díky nim velmi snižuje srozumitelnost dané informace. Autoři článků často použili cizí slova z důvodů snahy o vyšší odbornost a také z principu novinařiny – snadno, rychle, stručně vyjádřit co nejvíce informací. Uvádíme zde několik příkladů, jež jsme sesbírali ze zkoumaných deníků (RP, SS, MF):

amnestie (Sv. sl., 1. 8. 1969, r. 25, č. 179, s. 1)
diferenciace (Sv. sl., 22. 8. 1969, r. 25, č. 197, s. 3)
exhibice (MF, 30. 11. 1968, r. 24, č. 316, s. 11)
export (Sv. sl., 24. 7. 1969, r. 25, č. 172, s. 3)
faux pas (Sv. sl., 15. 7. 1969, r. 25, č. 164, s. 5)
fair play (Sv. sl., 5. 7. 1968, r. 24, č. 184, s. 6)
inkognito (RP, 20. 6. 1968, r. 48, č. 169, s. 6)
intercamp (Sv. sl., 11. 8. 1969, r. 25, č. 187, s. 1)
internacionální (RP, 4. 6. 1968, r. 48, č. 153, s. 3)
manifestace (Sv. sl., 25. 8. 1969, r. 25, č. 199, s. 1)
konfrontace (MF, 27. 12. 1968, r. 24, č. 336, s. 1)
show (MF, 19. 8. 1968, r. 24, č. 229, s. 3)
spekulace (Sv. sl., 28. 7. 1969, r. 25, č. 175, s. 2)
sympatie (RP, 1. 5. 1968, r. 48, č. 120, s. 7)
symposion (Sv. sl., 5. 7. 1968, r. 24, č. 184, s. 4)
regulace (Sv. sl., 6. 8. 1969, r. 25, č. 183, s. 1)

6.5.7 HODNOTÍCÍ POJMENOVÁNÍ

Pokud autor použije ve svém článku hodnotící pojmenování, pak danou skutečnost nebo situaci nejen oznamuje, tzn. informuje o ní, ale také ji hodnotí, což znamená, že k ní zaujímá svůj často subjektivní názor. Bečka (1986) hovoří o tom, že hodnocení je důležitou složkou novinářského slohu. Je podkladem úvahových textů, hlavním výrazovým prostředkem kritiky, ale často také zabarvuje zpravodajství. Hodnocení je prostředkem, jež vyznačuje, zda je něco dobré či špatné, žádoucí nebo nežádoucí, milé nebo nemilé, krásné či ošklivé apod.

Hodnotit lze implicitně nebo explicitně. Implicitní hodnocení vyplývá ze srovnání jevů, není uvedeno přímo, ale v podtextu a čtenář si ho sám vyvodí. Naproti tomu explicitní hodnocení, které v novinových textech převládá, je přímé a je vyjádřeno slovy hodnotícími. V rámci hodnocení je důležitá subjektivita, protože každý autor může na stejnou věc nahlížet svým pohledem, takže kvalita hodnocení je buď více rozumová nebo více citová: „Čím citovější je hodnocení, tím je subjektivnější (tj. platí

jen pro osobu, která je vyslovuje), čím je rozumovější, tím je objektivnější (tj. má platnost obecnější, pro větší počet adresátů).⁵⁴

Pokud je výraz zcela objektivní, nemůže být v žádném případě hodnotící a posuzuje se podle pravdivosti. „Objektivní hodnocení má adresáta přesvědčit, tj. dosáhnout toho, aby s hodnocením souhlasil a přijal je za své, i když ho nemusí vždy zaujmout.“⁵⁵

Uvádíme příklady explicitního hodnocení, pro něhož je typické přídavné jméno charakterizační a slova od něj odvozená. Jde o spojení charakterizačního adjektiva a substantiva. Substantivum je druhým členem a samo o sobě hodnocení nevyjadřuje. Podobná pojmenování v sobě zahrnují kladný nebo záporný ráz hodnocení.

V Rudém právu, Svobodném slově i Mladé frontě jsme se v roce 1968 a 1969 mohli setkat s nespočtem hodnotících pojmenování, uvádíme zde některé příklady:

bouřlivý víkend (Sv. sl., 5. 8. 1969, r. 25, č. 182, s. 2)

černý den favoritů (RP, 20. 5. 1968, r. 48, č. 138, s. 3)

dramatické přistání (Sv. sl., 13. 8. 1969, r. 25, č. 188, s. 2)

fantastický večer (Sv. sl., 25. 10. 1968, r. 24, č. 291, s. 6)

hravá Amerika, cílevědomá Evropa (Sv. sl., 1. 8. 1969, r. 25, č. 179, s. 8)

hříšné auto (Sv. sl., 19. 7. 1969, r. 25, č. 168, s. 4)

chmurné vyhlídky (Sv. sl., 18. 8. 1968, r. 24, č. 279, s. 7)

katastrofální situace (RP, 28. 5. 1968, r. 48, č. 146, s. 7)

legendární den (Sv. sl., 17. 7. 1969, r. 25, č. 166, s. 1)

neblahé jevy (RP, 8. 7. 1969, r. 49, č. 158, s. 3)

nemilosrdná fakta (Sv. sl., 11. 10. 1968, r. 24, č. 279, s. 7)

nepříjemné pravdy (MF, 1. 11. 1968, r. 24, č. 291, s. 1)

neúspěšný dialog (Sv. sl., 19. 7. 1969, r. 25, č. 168, s. 7)

parné léto (Sv. sl., 4. 8. 1969, r. 25, č. 232, s. 1)

přátelská beseda (MF, 12. 7. 1968, r. 24, č. 191, s. 5)

reálná naděje (RP, 18. 5. 1968, r. 48, č. 136, s. 6)

rozzářené davy (Sv. sl., 6. 8. 1969, r. 25, č. 183, s. 2)

skromné nádraží (Sv. sl., 18. 9. 1969, r. 25, č. 220, s. 4)

sličná šedesátice (Sv. sl., 22. 9. 1969, r. 25, č. 223, s. 1)

spanilá jízda (MF, 19. 8. 1968, r. 24, č. 228, s. 1)

srdečné a přátelské ovzduší (Sv. sl., 11. 8. 1969, r. 25, č. 187, s. 1)

⁵⁴ BEČKA, J. V.: *Sloh žurnalistiky*. Ostrava: Novinář, 1986, s. 23.

⁵⁵ Tamtéž.

srdečným smíchem (MF, 3. 7. 1969, r. 25, č. 154, s. 1)
štědré nadílky (RP, 27. 9. 1969, r. 49, č. 228, s. 8)
unikátní operace (MF, 29. 11. 1968, r. 24, č. 315, s. 5)
upřímné pravdy (MF, 28. 12. 1968, r. 24, č. 338, s. 2)
velkolepá cesta (Sv. sl., 25. 7. 1969, r. 25, č. 173, s. 2)
vraždící andělé (Sv. sl., 19. 7. 1969, r. 25, č. 168, s. 5)
vynikající české dílo (RP, 21. 5. 1968, r. 48, č. 139, s. 5)
zkreslený posudek (Sv. sl., 8. 8. 1969, r. 25, č. 185, s. 3)

Jiná slova vyjadřují hodnocení sama o sobě svým lexikálním významem. Můžeme je označit jako hodnotící pojmenování. U většiny z nich pak můžeme vystihnout také ráz hodnocení, tzn. kladný nebo záporný. V některých případech tak však učinit nelze, např. u slova *ohlas*, u něhož poznáme ráz až podle samotného kontextu. Uvádíme zde několik příkladů:

čest (MF, 19. 8. 1968, r. 24, č. 229, s. 5)
dokonalost (RP, 6. 6. 1968, r. 48, č. 155, s. 12)
krása (Sv. sl., 17. 7. 1969, r. 25, č. 166, s. 4)
kvalita (RP, 5. 7. 1969, r. 49, č. 156, s. 1)
lhostejnost (MF, 26. 11. 1968, r. 24, č. 312, s. 1)
neštěstí (Sv. sl., 28. 7. 1969, r. 25, č. 175, s. 3)
obdiv (Sv. sl., 22. 7. 1969, r. 25, č. 168, s. 1)
podivnost (RP, 7. 7. 1969, r. 49, č. 158, s. 2)
rozhořčení (MF, 2. 9. 1968, r. 24, č. 269, s. 2)
sláva (Sv. sl., 20. 9. 1969, r. 25, č. 221, s. 7)
těžkosti (Sv. sl., 30. 7. 1969, r. 25, č. 174, s. 4)
triumf lidstva (Sv. sl., 19. 7. 1969, r. 25, č. 168, s. 1)
úspěch (Sv. sl., 4. 8. 1969, r. 25, č. 181, s. 5)
vzrušení (Sv. sl., 3. 7. 1968, r. 24, č. 182, s. 1)
zkáza (MF, 8. 9. 1968, r. 24, č. 241, s. 1)

V novinových článcích jsme se ve zkoumaném období setkávali velice často, se samostatnými hodnotícími slovy i se slovními spojeními. Hodnotící výrazy používali autoři ve snaze o patetickou vyjadřovaní, jak ovšem často působilo až přehnaně. Uvedené výrazy se objevovaly v textech politických a sportovních. Své nemalé místo zaujímal ale také v rubrikách společenských i kulturních. Hodnotící pojmenování

jsou prostředkem pro vyjádření jisté exprese a autor textu je používá ve snaze zaujmout, ovlivnit a přesvědčit čtenáře, agitovat a získat ho pro tehdejší politický systém.

VII. ZÁVĚR

Denní tisk patří mezi média, která působí na široké vrstvy obyvatelstva. V naší práci jsme již zmínili funkce a úkoly tisku v období socialismu. Po práci s novinami zkoumaného období let 1968 a 1969 můžeme konstatovat, že nejdůležitější funkcí novin dané doby je propaganda. Pomocí novin se KSČ snažila působit na obyvatele naší země a ovlivňovala je, proto se tato skutečnost projevila jak ve formální, tak obsahové stránce všech námi zkoumaných deníků (Rudého práva, Mladé fronty, Svobodného slova). Přes společnou propagandu KSČ se však jednotlivé deníky přece jen liší. KSČ byla přímo vydavatelem deníku Rudé právo, tudíž se v něm vliv moci komunistů projevil nejvíce. Naproti tomu Svobodné slovo bylo myšlenkami komunismu ovlivněno asi nejméně, ačkoli se hluboká nadvláda totalitního režimu projevovala i zde.

Při jazykověstylistické analýze, a to především ve skladbě lexikálních prostředků jsme zjistili, že se skutečnost nadvlády komunistické strany projevovala výběrem slovní zásoby, která byla vždy volena tak, aby sloužila svému účelu – propagandě.

Po pečlivém uvážení jsme vymezili oblasti slovní zásoby, které jsme poté charakterizovali a uvedli konkrétní příklady z výše uvedených deníků. V oblasti publicismů bylo vyhledávání příkladů v textech problematické, což je zřejmě způsobeno tím, že se publicistické výrazy velmi snadno stávají klišé. Hranice mezi publicismy a klišé je velmi prostupná, a proto soudíme, že není možné jednoznačně označit daný výraz jako klišé nebo jako publicismus. Přesto jsme se snažili nalézt takové příklady, které se nám jevily nejpravděpodobnějšími v oblasti klišé nebo publicismů.

Co se týká klišé, můžeme uvést, že tisk v období socialismu byl na ně velmi bohatý. Podle řady autorů je však použití klišé v dnešních publicistických textech nežádoucí, protože jsou jakousi známkou chudosti textu. Klišé se objevovala především v textech politického, společenského a sportovního charakteru. Jde o prostředky automatizované a jejich nadměrné použití v textu může na čtenáře působit spíše únavně, jelikož se celý text může jevit jako spousta řečí, ale o ničem.

Módní slova byla v daném období zastoupena v článcích poměrně často a v hojném počtu. V rámci módních slov se však vyskytuje podobný problém jako mezi publicismy a klišé. Je nutno rozlišovat, zda se jedná o neotřelé slovní spojení či zda daný výraz již nesklouzl ke klišé, a to není jednoduché. Módní slova jsou prostředky jazykové aktualizace, tudíž v textu plní především funkci persvazivní.

Novinové články uvedené doby byly charakteristické vysokou koncentrací frazeologických spojení, a to hlavně intenzifikačních a verbalizačních. Nalezli jsme je prakticky ve všech typech a druzích textů. Cílem bylo zaujmout čtenáře a ovlivnit ho či podnítit k předem stanovené myšlence. Autoři článků často využívali expresivně zbarvená slovní spojení. V případě konkretizačních frazeologismů musíme uvést, že se v člancích příliš často nevyskytovaly, přesto jsme našli několik příkladů. K zajímavému zjištění jsme došli v oblasti sportovní, kde se konkretizační frazeologismy vyskytovaly často v titulcích sportovních komentářů. Autor zde mohl projevit svůj subjektivní názor. Frazeologismy patří mezi prostředky automatizované, tzn. že jsou čtenáři známé a díky nim dochází k usnadnění srozumitelnosti textu. Podmínkou však je, že autor musí znát problematiku frazeologismů a také předem tušit, jak s daným frazeologismem naloží čtenář.

Nejméně často se v textech objevovala odborná pojmenování a termíny. Jsou spíše typické pro odborné publikace (knihy, časopisy). Pokud se ve zkoumaných textech objevovala, tak pouze v případech, kdy došlo v oblasti vědy a techniky k pokroku nebo objevení něčeho nového a bylo nutno takovéto informace podat čtenáři. Autoři článků se jim spíše vyhýbali, jelikož by jejich použitím často komplikovali porozumění čtenářem.

Ve všech typech článků jsme se naopak setkali s hodnotícími pojmenováními. Autoři je volí proto, že daný výraz doplní o subjektivní pohled jeho autora. Základní funkcí hodnotících prostředků je persvaze a snaha informovat čtenáře. Často byla použita velká dávka expresivity.

K překvapivému zjištění jsme dospěli v případě použití slov cizího původu. V období totalitního režimu se veškerá pozornost obracela na české události, popř. cizí, ale východního bloku, a proto jsme neočekávali zvýšený počet slov cizího původu v novinových člancích. Po prostudování všech třech periodik za dva roky jsme ovšem zjistili, že naše očekávání se nevyplnilo, ba naopak. Ve všech typech textů jsme našli nespočet výrazů, které nejsou původem české, např. anglicismů. Domníváme se však, že v řadě případů by bylo vhodnější cizí výrazy nahradit domácími ekvivalenty. Záměrem autora při použití slov cizího původu je zaujmout čtenáře a získat si jeho pozornost neobvyklým, cizím vyjádřením.

Pokud shrneme získané poznatky, můžeme konstatovat, že zkoumané texty ve všech třech periodikách se vyznačují šablonovitostí vyjadřování. V podobných textech, tzn. obdobného zaměření se užívala tatáž schémata a jazykové prostředky se v nich také

opakovaly. Nejdůležitějším cílem autora bylo jednoznačně působit persvazivně na čtenáře, což korespondovalo s cílem komunistické vlády – získat si lid a ovlivnit ho.

Na závěr bychom rádi uvedli, že hodnotíme práci s novinami z konce šedesátých let, potažmo s jazykovým a stylistickým rozbořem, za velice zajímavou a inspirující. Získali jsme mnoho nových poznatků nejen z jazyka a stylu publicistických textů, ale také řadu zajímavostí z oblasti české společnosti, kultury, politiky a ostatních událostí z let 1968 a 1969. Musíme říci, že zvláště informace o roce 1968, nám přinesly mnoho různých pohledů na toto období, a to jiným způsobem, než jsme zvyklí dnes. Práci s těmito texty považujeme za velmi prospěšnou a zajímavou.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BARTÁK, J. *Metodika a metody žurnalistické práce*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1986.
- BARTÁK, J. *Metodika a metody žurnalistické práce*. Praha: FF UK, 1988
- BARTOŠ, J., KOVÁŘOVÁ, S. *Data českých dějin*. Olomouc: Alda, 1997.
- BARTOŠEK, J. *Úvod do žurnalistiky*. Olomouc: FF UP, 1997
- BAUMERT, D. P. *Die Entstehung des deutschen Journalismus. Eine sozialgeschichtliche Studie*. München, Berlin: Duncker & Humblot, 1928.
- BEČKA, J. V. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992.
- BEČKA, J. V. *Jazyk a styl novin*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1973.
- BEČKA, J. V. *Sloh žurnalistiky*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1986.
- BEČKA, J. V. a kol. *Slovník synonym a frazeologismů*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Novinář, 1979.
- BEČKA, J. V. *Úvod do české stylistiky*. Praha: Nakladatelství ing. Roberta Mikuty, 1948.
- BĚLINA, P. *Kronika českých zemí*. Praha: Fortuna Print, 2003.
- ČERNÝ, J. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 1998.
- HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna, 2002.
- HAVRÁNEK, B.: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha, 1932. s. 53-54
- HAVRÁNEK, B. *Studie o spisovném jazyce*. Praha: ČSAV, 1963.
- HUBÁČEK, J. *Úvod do stylistiky českého jazyka*. Ostrava: PF BU, 1985.
- HUDEC, V. *Úvod do teorie žurnalistiky*. Praha: Novinář, 1989.
- CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1986.
- JAKLOVÁ, A. *Stylistika – přednášky*. Letní semestr 2007, 20. 3. 2007
- JELÍNEK, M. Konkurenty automatizované a aktualizované. In *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.
- JUNKOVÁ, B. Jazykové aktualizace a automatizace v současné publicistice. In *Spisovná čeština a jazyková kultura. Sborník z olomoucké konference pořádané ve dnech 23. – 27. 8. 1993*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995, díl druhý.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Kronika 20. století*. Praha: Fortuna Print, 2000.
- KROBOTOVÁ, M. *Úvod do české stylistiky*. Olomouc: PdF UP, 2001.

MINÁŘOVÁ, E.: *Informativní a persvazivní funkce jako konstituující faktor projevu. Funkční styl publicistický*. In. Současná česká stylistika. Praha, ISV nakladatelství. 2003.

MISTRÍK, J. *Štylistika*. Bratislava: SPN, 1985.

NOVOTNÝ, J. a kol. *Mluvnice češtiny pro střední školy*. Praha: Fortuna, 1992.

PÜRER, H. *Praktischer Journalismus in Zeitung, Radio, und Fernsehen: mit einer Berufs- und Medienkunde für Journalisten in Österreich*. Salzburg: Kuratorium für Journalistenausbildung, 1990.

REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004.

INTERNETOVÉ ZDROJE

HROMÁDKA, Tomáš: *Deník s názvem " Slovo " zcela zmizel z českého mediálního trhu* [online]. Praha, 2002, [citováno 15. listopadu 2008]. Dostupné z WWW:

<http://bohusek.novinar.cz/aktualne/article.php?sid=2001032312>

kolektiv autorů: *České slovo* [online]. Praha, 2005 (poslední revize 20.5. 2008), [citováno 17. listopadu 2008]. Dostupné z WWW:

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_strana_n%C3%A1rodn%C4%9B_soci%C3%A1ln%C3%A1

43

kolektiv autorů: *Mladá fronta* [online]. Praha, 2003 (poslední revize 25. 6. 2008), [citováno 17. listopadu 2008]. Dostupné z WWW:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Mlad%C3%A1_fronta

kolektiv autorů: *Právo (deník)* [online]. Praha, 2003 (poslední revize 7. 7. 2008), [citováno 9. listopadu 2008]. Dostupné z WWW:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Rud%C3%A9_pr%C3%A1vo

kolektiv autorů: *Pražské jaro 1968* [online]. Praha, 2004 (poslední revize 30. 10. 2008), [citováno 9. listopadu 2008]. Dostupné z WWW:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Pra%C5%B8esk%C3%A9_jaro_1968

kolektiv autorů: *Žurnalistika* [online]. Praha, 2000 (poslední revize 10.8. 2008), [citováno 30. října 2008]. Dostupné z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDurnalistika>